

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Karolína Jarošková

Malý starodávný svět Antonia Fogazzara

Antonio Fogazzaro's Little World of the Past

Vedoucí práce: PhDr. Alice Flemrová Ph.D.

2012

Poděkování

Ráda bych tímto moc poděkovala za vedení mé bakalářské práce
paní PhDr. Alici Flemrové Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny využití prameny a literaturu.

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Stat'	6
2.1. Zařazení do kulturního a myšlenkového kontextu	6
2.1.1. Evropské vlivy	6
2.1.2. Italské vlivy.....	7
2.2. Antonio Fogazzaro	10
2.2.1 Život.....	10
2.2.2. Dílo	11
2.3. Malý starodávný svět.....	15
2.3.1. Obecně o románu a o jeho formě	15
2.3.2 Děj.....	18
2.3.3. Charaktery protagonistů.....	21
2.3.3.1. Franco Maironi.....	21
2.3.3.2. Luisa Rigeyová.....	23
2.3.3.3. Markýza Uršula Maironiová (Orsola Maironi)	25
2.3.3.4. Petr Ribera (Piero).....	26
2.3.3.5. Prostředí děje - Luganské jezero	27
2.3.4. Témata.....	28
2.3.4.1. Spiritismus	28
2.3.4.2. Risorgimento	30
2.3.4.3. Katolicismus.....	32
2.3.4.4. Víra x Rozum	37
2.3.4.5 Pokrok x tradice	42
3. Závěr.....	46
4. Bibliografie.....	48
5. Antonio Fogazzaro's Little World of the Past	50
6. Malý starodávný svět Antonia Fogazzara	51
7. Il riassunto	53

1. Úvod

Malý starodávny svět Antonia Fogazzara mě zaujal díky svému lehkému a živému způsobu vyprávění. Tento román se řadí k dekadentní vlně, která postupně z Francie zasáhla velkou část Evropy. Jedná se o milostný příběh dvou mladých lidí, kteří pocházejí z odlišných společenských vrstev a jejichž lásce není přáno. Příběh tohoto páru se odehrává na pozadí italského sjednocujícího hnutí zvaného Risorgimento. Vznikl na samém konci devatenáctého století, a proto se autor nemusel vracet do daleké minulosti, ale čerpal z vlastních vzpomínek. Pozoruhodné je nenásilné a harmonické spojení několika od sebe vzdálených témat, na která se pokusím zaměřit a analyzovat je. Nejprve však popíšu evropský kulturně-myšlenkový kontext, a pak dílo zasadím do italského kontextu. Velmi stručně představím autorův život a dílo. Stěžejní částí této bakalářské práce bude rozbor tohoto románu jak po formální, tak po obsahové stránce s důrazem, jak už jsem zmínila, na analýzu témat. V závěru se pokusím shrnout a zhodnotit své poznatky.

2. Stat'

2.1. Zařazení do kulturního a myšlenkového kontextu

2.1.1. Evropské vlivy

Umělecký a myšlenkový kontext Fogazzarovy tvůrčí činnosti, datovaný do druhé poloviny devatenáctého století a přelomu devatenáctého a dvacátého století, je bohatý a dost různorodý. V tomto období se v Evropě prosadily tyto umělecké směry: realismus, secese (neboli Art Nouveau neboli Modern Styl), symbolismus, dekadence a impresionismus. Samotný závěr století, ve kterém se tyto směry projevovaly, se nazývá „fin-de-siècle“. Zásadní roli v evropském kulturním panoramatu hraje Francie, protože se v ní rodí většina uměleckých směrů, které pak více či méně ovlivňují výtvarnou i literární tvorbu po celé Evropě.

Společenské klima je ve znamení rychlejšího životního tempa, vzniku nové společenské třídy – měšťanstva, růstu sociálních problémů a bujících národně-osvobozujících vlasteneckých hnutí v mnoha evropských státech. Co se týče filozofie, nejvlivnějšími mysliteli byli: Auguste Comte (1798 – 1857), Arthur Schopenhauer (1788 – 1860), Friedrich Nietzsche (1844 – 1900). Neopominutelnou osobností vědeckého světa je Charles Darwin (1809 - 1882), jehož evoluční teorie měly samozřejmě vliv i na umění a literaturu.

Na počátku své tvorby byl Fogazzaro nepochybně ovlivněn evropskou dekadencí, avšak objevují se u něj jen některé znaky tohoto směru. Ve své slavné tetralogii¹, začínající *Malým starodávným světem*, se již od dekadentních vlivů vzdaluje. Dekadence vznikla v polovině devatenáctého století ve Francii, nejednalo se ale o jednotný proud a neměla ani svou školu. V každé zemi měla dekadence trochu jinou podobu, italská dekadence čerpala hlavně z té francouzské. Vychází z romantismu a staví se proti klasicismu a racionalismu. Název pochází z francouzského slova *décadence* – úpadek. Toto označení mělo původně pejorativní nádech a v literatuře se používalo pro některé francouzské básníky druhé poloviny devatenáctého století (např. Baudelaira (1821 – 1876), Verlaina (1844 – 1896) a další tzv. prokleté básníky), kteří odmítali soudobé mravní a etické normy, proti kterým stavěli jejich protiklady, a provokovali svým výstředním a nevázaným životem. Jako pozitivní označení se objevil až u bratří Goncourtů. Dekadenti psali i prózu, ale v jejich dílech převažovala poezie.

¹ Tvoří ji romány: *Malý starodávný svět*, *Malý moderní svět*, *Světect*, *Leila*.

Vrcholní představitelé tohoto směru byli: Francouzi Paul Verlaine (1844 – 1896), Stéphane Mallarmé (1842 – 1898), Belgičan Maurice Maeterlinck (1862 – 1949) a Angličan Oscar Wilde (1854 – 1900). Zakládajícím dílem dekadence je mystický román *Naruby (A rebours, 1884, čes. překlad A. Procházka, 1913)* francouzského spisovatele Jorise-Karla Huysmanse.

Dekadentní díla byla naplněna pesimismem, melancholií a životním smutkem. Zobrazují pocit krize a úpadku v nepříznivé době, jejíž je autor svědkem i obětí. Protagonisté jsou individualisté, aristokraticky nadřazení umělci, znechucení nad upadajícím světem. V dílech se objevuje řada symbolů, které skrývají hloubku a tajemno. Libují si v odchylce, akcentují jedinečné, neobvyklé a bizarní znaky. Dekadence odmítá průměrnost. Ve vztahu ke křesťanství a víře obecně se objevují negativní a kritické postoje, častý je antiklerikalismus a blasfemické polohy v dílech dekadentů. Často je tematizována zráta víry, rozchod s oficiální církví, konverze k jiným náboženstvím či sklon k mysticismu. Můžeme se setkat také s tzv. kultem estetizovaného katolicismu, jenž je založen na přitažlivosti katolického rituálu. Hrdinové obvykle hledají únik z nudy a projevují zájem o esoterismus v různých jeho podobách, o východní moudrost a o okultismus a spiritismus – tak jako Luisa Rigeyová z *Malého starodávného světa*. Ve Francii se roku 1890 ustavuje kolem spisovatele Josephina Péladona řád Rose-croix Catholique, který vzniká na základě odluky od Guařtova hermetického řádu Rose-croix Cabbalistique, což je důkazem toho, že se na esoterické činnosti podíleli samotní spisovatelé. Mění se i způsob výstavby románu, vzniká tzv. analytický román, který má tendenci k autobiografičnosti a nabývá (auto)stylizační prvky.

2.1.2. Italské vlivy

Doba autorova života je značně problematická. Ukázalo se, že dobýt a sjednotit italský stát (1861)², bylo jednodušší, než ho posléze řídit a spravovat. Většina území státu byla zemědělsky obdělávaná a téměř zde chyběla infrastruktura, nebo byla velice nerovnoměrně rozmístěná. Nedala se jednotně uplatnit politická pravidla a ekonomické změny vzhledem k sociální nevyváženosti, která spočívala v rozdílných podmínkách na italském jihu a severu.

² Roku 1861 bylo vyhlášeno Italské království v čele s králem Viktorem Emanuelem II. V roce 1870 byl osvobozen Řím, který stále ještě zůstal pod francouzskou nadvládou a v tom samém roce byl prohlášen hlavním městem Itálie.

Byla zde vysoká míra analfabetismu, povinná školní docházka byla uzákoněna až v roce 1877.

V roce 1887 byl do čela vlády jmenován Francesco Crispi, zavedl množství reforem a usiloval o expanzivní politiku Itálie (Itálie se pokoušela dobýt Etiopii), chtěl se vyrovnat ostatním velkým evropským mocnostem, proto vyložil vysoké náklady na zbrojení armády, což mělo velké ekonomické dopady na celý stát, které prohloubila ještě celoevropská hospodářská krize devadesátých let. Reakcí na ekonomickou recesi byl vznik mnoha dělnických organizací a socialistické strany. Situace byla samozřejmě nejmarkantnější na jihu Itálie, založeném na nevhodném a zastaralém způsobu správy zemědělské půdy, velice nevýhodném pro rolníky. Vzrůstající nespokojenost vrcholí vraždou krále Umberta (1900). Po něm nastoupil na trůn Viktor Emanuel III. Na počátku dvacátého století sílí socialistická frakce. K moci ve vládě se dostává Giovanni Giolitti, který provádí tzv. „politiku středu“, který lidem vyšel vstříc a zavedl ekonomické a sociální reformy. I přes všechny Giolittiho reformy nebyla Itálie moderním kapitalistickým státem, tak jako nejvyspělejší evropské státy. Giolitti odstoupil roku 1914.

Tato doba je považována za rozkvět vědy, na který přímo reaguje filozofický směr pozitivismus, jenž ovlivňuje tvůrčí činnost také v Itálii. Pozitivismus je způsob myšlení, který odmítá spekulace a vědecké bádání musí být podloženo ověřitelnými fakty. Tento pojem zavedl francouzský filozof, sociolog a matematik Auguste Comte (1798 – 1857). Vytvořil tzv. zákon tří stádií, který spočívá ve vývoji společnosti. Podle Comta lidstvo prochází třemi stádii či epochami, které se nazývají: teologická, metafyzická a pozitivní epocha. V první epoše se lidstvo řídí náboženstvím, ve druhé filozofií a v poslední třetí epoše se řídí racionální a pozitivní vědou. Tento směr zaznamenal veliký úspěch a jeho víra v pokrok řízený racionalitou měl nesmírný vliv po celé Evropě. Pozitivismus spolu s již zmíněným Darwinovým objevem přírodní evoluce přispěly k částečné desakralizaci společnosti.

Během pozitivistické éry v Itálii vznikají svazky pojednávající o dějinách italské literatury od různých autorů, z nichž nejvýznamnější je *Storia della letteratura italiana* Francesca de Sanctise (1870). Novinkou jsou také knihy pro děti a mládež, jako je *Cuore* (1886, *Srdce*) Edmonda de Amicise (1846 – 1908), a *Le avventure di Pinocchio* (1883, *Pinocchiova dobrodružství*) od Carla Collodiho (1826 – 1890).

V Itálii v tomto období vznikaly významné kulturní časopisy, například *Cronaca Bizzantina*, která byla založena v Římě roku 1881, a její příspěvky se nesly i v dekadentním

duchu. Ačkoliv byla vydávána pouze čtyři roky, byla důležitá pro italskou literární scénu. Publikovali v ní například Giovanni Verga, Edoardo Scarfoglio, Giulio Salvadori, Gabrielle D'Annunzio, Giosuè Carducci, Carlo Dossi nebo Luigi Capuana.

Byla zakládána také knižní nakladatelství. Jedním z nejvýznamnějších v této době bylo milánské nakladatelství Treves, které založil Emilio Treves (1834 – 1916). Mimo domácí autory, jako byli De Amicis, Verga a D'Annunzio, vydával díla Èmila Zoly, Victora Huga či Lva Nikolajeviče Tolstého, které tak představil italským čtenářům.

Literární směry, které vévodily tomuto období, se mírně liší od těch hlavních evropských. Pro poezii je významný Carducciho³ neoklasicismus. Stěžejním realistickým proudem v Itálii je verismus, který částečně vychází ze Zolova naturalismu a z pozitivismu, ale nelze ho považovat pouze za jeho italskou verzi. Veristické příběhy jsou vyprávěny neosobním způsobem, bez přikrášení zobrazují všechna fakta tak, jak se přihodí, často zobrazují nehezky a útrapné životní situace s tragickým koncem, a hlavními hrdiny bývají lidé nižších sociálních vrstev, ovšem není to pravidlo. Důležitá je snaha o dokumentárnost, která se projevuje i ve volbě lexika a v syntaxi často napodobující orální vyprávění. Typickým představiteli verismu jsou Giovanni Verga (1840 – 1922) a Luigi Capuana (1839 – 1915). Tento směr byl rozšířen po celé Itálii v různých regionálních variantách, ty hlavní jsou: toskánská oblast, sicilská oblast a severní lombardsko-benátská oblast. Za naposledy jmenovanou oblast lze zmínit Emilia de Marchiho (1851 – 1901) a Neeru – občanským jménem Annu Zuccariovou (1846 – 1918), kteří byli Fogazzarovi současníci a žili ve stejném regionu. Tvorba Antonia Fogazzara se pak nalézá na pomezí vlivů verismu, dekadence a scapigliatury. A právě scapigliatura je dalším osobitým uměleckým směrem rozšířeným zejména v severní Itálii s epicentrem v Miláně, kde vznikl v šedesátých letech devatenáctého století. Termín Scapigliatura pochází z volného překladu francouzského slova „bohème“ a označuje „rozcuchance“, kteří vedou nespořádaný a nekonformní způsob života. Vycházejí ze symbolismu a dekadence. Přebírají také témata německého romantismu, ve kterých se objevuje tajemno a fantastičnost. Útočí na náboženské, vlastenecké a rodinné hodnoty měšťanstva. Ničí dávné mýty. Negativně reagovali na pozitivismus. Mezi nejvýznamnější scapigliaty patří Giuseppe Rovani (1818–1874), Emilio Praga (1839–1875), Iginio Ugo Tarchetti (1839–1869), Arigo (1842–1918) a Camillo (1836–1914) Boitovi a Carlo Dossi

³ Giosuè Carducci (1835 – 1907).

(1849–1910). Fogazzaro má se scapigliaturou leccos společného, ale zároveň se v řadě společných znaků rozcházejí. Například jejich pohled na víru a církev se různí, na rozdíl od scapigliatů, kteří byli převážně ateisté, byl Fogazzaro věřící člověk a vkládal naděje do obrody církve.

V devadesátých letech devatenáctého století se mění požadavky společnosti a její očekávání. Pozitivismus prošel krizí a již není na vrcholu, objevují se estetizující tendence. Významnými tvůrci jsou Gabriele D'Annunzio (1863 – 1938) a Giovanni Pascoli (1855 – 1912).

Na počátku dvacátého století znovu do politického a kulturního života vstupuje katolická církev. V rámci katolických intelektuálů vzniká katolický modernismus, který konfrontuje církevní nauku s pokrokovými myšlenkami moderní vědy a snaží se je sladit dohromady. Modernisté založili vlastní časopis *Rinnovamento* řízený Antoniem Ajacem Alfierim, Alessandrem Casatim a Tommasem Gallaratim Scottim. Fogazzaro byl důležitým představitelem katolického modernismu.

2.2. Antonio Fogazzaro

2.2.1 Život

Antonio Fogazzaro se narodil 25. března 1842 ve Vicenze zámožným rodičům Marianovi Fogazzarovi a Terese Borrerové. Během dětství často jezdil do domu své matky do Valsoldy do vesničky Oria, kam se vrací i v dospělosti. Dostalo se mu důsledné katolické výchovy. Díky svému strýci se začal zajímat o náboženství, četbu a vlastenectví. Pod strýcovým dohledem vznikala i jeho první cvičná dílka. Na klasickém gymnáziu v něm učitel Giacomo Zanella vzbudil zájem o zahraniční literaturu. Po maturitě (1858) se přihlásil na Právnickou fakultu na univerzitě v Padově. V roce 1859 strávil několik měsíců ve Valsoldě, kde se léčil z nemoci. Ve studiu práv pokračoval od roku 1860 v Turíně a dokončil je v roce 1864 a poté pracoval v advokátní kanceláři. Stále hodně četl, mezi jeho oblíbence patřil například Charles Dickens (1812 – 1870).

V roce 1860 vydal první básně. Ve stejném roce, kvůli své morální a náboženské krizi pramenící z rozporů mezi smyslovým a duchovním životem, ztratil víru v Boha, ke které se

vrátil až po třinácti letech. S rodinou se přestěhoval do Milána, kde se setkal s představiteli scapigliatury.

V roce 1866 potkal hraběnku Margheritu Lampertico di Valmarana a 31. července si ji vzal za ženu. O tři roky později se jim narodila první dcera Teresa a natrvalo se vrátili do Vicenzy.

Roku 1872 pronesl svojí řeč *O budoucnosti románu v Itálii (Dell'avvenire del romanzo in Italia)* na akademii Olimpica ve Vicenze.

Roku 1875 se mu narodil syn Mariano a o dalších šest let později dcera Maria.

V roce 1883 potkal spisovatele Giuseppa Giacosa (1847 – 1906) a stali se dlouholetými přáteli. Ve stejném roce se setkal s „Lady Ligeia“, která v něm probudila city, a její charakter potom promítl do postavy Eleny v románu *Daniele Cortis*. Tato žena nebyla jedinou jeho múzou, okouzila ho ještě Ellen Starbuck, podle které je napsaná postava Violet v *Mistero del poeta*, a Yole Moschini Biagginiová promítnutá do postavy Jeanne v *Piccolo mondo moderno*.

Cestoval po Ligurii, Azurovém pobřeží a Německu.

V Miláně se roku 1894 setkal s Emilem Zolou. Roku 1896 se stal senátorem.

Zemřel 7. března 1911 ve Vicenze.

2.2.2. Dílo

Antonio Fogazzaro psal kromě románů také statě o náboženství a vědě, povídky, básně (např: *Miranda*, 1873, nebo *Valsolda*, 1876) a ne příliš zdařilá dramata, kde divadelní zápletky jsou chatrné a nevěrohodné. Podle kritika Giudiceho je nejlepší Fogazzaro v románech, zbytek tvorby se zdá být spíše komentářem k románům.

Romány jsou do jisté míry autobiografické, prostřednictvím umění v nich rozebírá témata, která ho „pálila“, politiku, morálku, náboženství, zpovídá se a polemizuje, a aby poukázal na tato témata, tvoří postavy a situace „na míru“. Vkládá do nich všechno ze sebe, celý svůj talent, své city, laskavost, smutek, krizi, ideje a utopie.

Jeho tvorba prošla vývojem. Romány, které předcházejí „Malým světům“, se řadí k dekadentnímu směru a mají blízko ke scapigliatuře. Jsou založené na fantazii, tajemnu a lásce. Počínaje *Malým starodávným světem* se začal věnovat závažnějším problémům, jako je historie, tradice, rozum a hlavně katolická víra. *Malý starodávný svět* je považován za jeho nejzdařilejší dílo, hlavně díky přirozeně plynoucímu ději, poutavé zápletce a rozpracování oněch závažných témat, stále však v něm nacházíme dekadentní dozvuky.

Malombra

Román *Malombra* byl publikován v roce 1881. Již zde se objevuje prostředí jezera, které obklopují hory a na jehož břehu se nachází osamocená strohá vila. Hybnou silou, která ovlivňuje jednání postav je plně autor, není to tak, jako v řeckých tragédiích, kde s postavami hýbá jakási hlubší nadpřirozená síla, ale je to on, kdo má plán a nutí je jednat podle svého záměru, vede je až k cíli, ke kterému mají odpor. Na rozdíl od dalších jeho děl, *Malomby* se budu věnovat o něco podrobněji, abych konfrontovala toto výrazně dekadentní dílo s *Malým starodávným světem*, ve kterém již dochází k oslabení dekadentních vlivů.

Zápletka je zvláštní. Fogazzaro nebyl příliš invenční ve vymýšlení zápletek, proto tento nedostatek nahradil bizarností. Celá zápletka *Malomby* tkví ve víře hlavní hrdinky v převtělování duší. Marina je dívka, která bydlí v domě svého strýce - hraběte Cesara d'Ormagna. Do jeho sídla se nastěhuje i mladý začínající spisovatel Corrado Silla a zanedlouho se zamiluje do Mariny.

Zlomový bod románu nastává, když Marina náhodně objeví osobní předměty a dopis bývalé paní domu - hraběnky Cecilie Varregy. Hraběnka se v dopise svěruje se svým nešťastným manželstvím s hrabětem Emanuelem d'Ormengou, který ji nechal zaživa pohřbít v pokoji za podezření z nevěry. Dále v dopise mluví o předuše svého budoucího převtělení a pomstě za své utrpení. Marina uvěří, že se stala hraběnčinou reinkarnací, strýc, že je reinkarnací hraběte Emanuela a Corrado Silla reinkarnací údajného hraběčína milence. Od toho okamžiku žije myšlenkou pomstít se Emanuelovi. Zabije proto strýce i Corrada a sama se vrhne do jezera.

Otázkou je, proč Marina, dívka která nikdy nestudovala okultní vědy, nezajímá se o indickou filozofii, není nábožensky zmanipulovatelná a ani psychicky labilní, uvěří v to, že je převtělením komtesy Cecilie. Ba naopak, je to zdravé děvče jak na těle, tak na duchu a miluje život ve velkém světě. Mezi ní a strýcem není vůbec taková propast, jaká by této

situaci příslušela. Je pravda, že oba dva mají rozdílné povahy, on je bručoun, který miluje samotu a zaprášené naučné knihy, zatímco Marina je dívka, která zbožňuje elegantní společnost a francouzské romány. Nepřekonatelný rozdíl mezi nimi ale není, oba hledají smír a Marině záleží na tom, získat si strýcovu náklonnost a snaží se ho přemluvit, aby odjeli do velkého města. Marinino jednání je vynuceno autorem, nevzniklo na základě charakteru románové postavy.

Celkově se kniha skládá ze tří částí, protože jsou do celku vsazeny dvě dlouhé povídky - jakási intermezza, která sice svou kvalitou převyšují zbytek knihy, ale dohromady se mezi sebou tlučou a kniha nefunguje jako celek. Chybí jí vyváženost, ucelenost, výstižnost a nějaké pouto, které by všechny části spojovalo. Nicméně italský spisovatel Giovanni Verga⁴ *Malombru* pochválil a dokonce ji označil za jedno z nejlepších děl romantické literatury v Itálii.

Daniele Cortis, 1885 (český překlad 1892)

Tento román je autobiograficky laděný, psal ho v době, kdy poznal Felicitas Buchnerovou, ke které pocítil vášeň a která se stala jeho múzou; jejich vztah zůstal ovšem jen v epistolární rovině. V románě tedy Fogazzaro řeší mimomanželskou lásku baronky Eleny k Danielovi. Daniele je poslanec, který bojuje proti korupci v politice a proti porušování křesťanské morálky mezi katolíky. Tématy tohoto románu, který se nese v dekadentním stylu, jsou láska, katolický modernismus a konflikt mezi morálkou, vášní a smyslností.

Il mistero del poeta, 1888 (*Záhada básníkova*)

Příběh naplněný tajemnem a nadpřirozenem se odehrává v Německu v Norimberku, což je ideální prostředí⁵ pro díla scapigliatury. Je to příběh lásky mladého básníka a Angličanky Violet Yvesové, kteří se po překonání několika překážek vezmou, jenomže Violet na svatební cestě umírá.

⁴ G. Verga ve stejném roce, jako byla vydána *Malombra*, vydal své nejslavnější dílo *Dům u mišpule* (1881, *I Malavoglia*, český překlad 1955)

⁵ Informace převzatá z předmluvy Giulia Cattaneho k: Fogazzaro, Antonio. *Piccolo mondo antico*. Milano: Superbur classici, 2001. Str. VIII

Piccolo mondo moderno, 1900 (*Malý moderní svět*, 1984)

Dílo navazuje na *Malý starodávny svět*. Hlavní postavou je Piero Maironi – syn Luisy a Franka. Piero je ženatý s duševně nemocnou ženou. Milostně vzplane k Jeanne Dessalleové, bohaté inteligentní ženě. Jeho vztah k Jeanne se ale nenaplní. Po smrti manželky se rozhodne změnit svůj život. Začne žít asketicky a snažit se reformovat církev.

Il Santo, 1905 (*Světec*, 1911)

Rok po vydání byl zapsán na seznam zakázaných knih. I v tomto románu je hlavním hrdinou Piero Maironi s řádovým jménem Benedikt, který žije mnišským životem v benediktýnském klášteře. Znovu se tu setkává s Jeanne, která si myslí, že navážou vztah. Zjišťuje však, že Piero se od té doby velice změnil a dokonce je místními uctíván jako světec. Piero odjíždí do Říma, aby se pokusil přesvědčit papeže o nutnosti reformy církve. V tom mu ale zabrání tradicionalističtí katolíci a státní činitelé. Zklamáný a nemocný umírá v domě svého přítele ošetřován Jeanne.⁶

Leila, 1910

Jedná se o autorův poslední román, který napsal v období po tom, co byl román *Světec* zařazen na seznam zakázaných knih. Fogazzaro se odklonil od katolického modernismu a vrací se ke svým původním tvůrčím vlivům. Dílo má tedy blíž k jeho prvotinám *Malombra* a *Daniele Cortis*. „L'opera segna piuttosto un ritorno dello scrittore vicentino sui motivi più genuini della sua ispirazione artistica, un ripiegamento sui sentimenti più semplici e vivi; rappresenta, sul piano religioso, un distacco dal modernismo con i suoi problemi e le sue polemiche.“⁷ („Jedná se spíš o návrat vicenského spisovatele k původním uměleckým inspiracím, k prostým a živým citům; co se týče motivu náboženství, odklání se od modernismu, nepolemizuje a neřeší jeho problémy.“)

⁶ Obsah díla parafrázován z: http://it.wikipedia.org/wiki/Antonio_Fogazzaro#Piccolo_mondo_antico

⁷ Scoppola Pietro, *Crisi modernista e rinnovamento cattolico in Italia*, Il Mulino, Bologna – 1961, str. 353

2.3. Malý starodávný svět

2.3.1. Obecně o románu a o jeho formě

Kritik Pietro Panerazi napsal v úvodu své studie⁸ o románu *Malý starodávný svět*, že je to vedle Manzoniho *Snoubenců* (*I Promessi sposi*, 1827, český překlad 1985) nejkrásnější italský román. To je samozřejmě Paneraziho subjektivní názor, se kterým by se dalo polemizovat. Nicméně je pravda, že je to román zdařilý, velice čtivý, který byl oblíbený nejen ve své době. V následujícím století se dočkal převodu na filmové plátno i na televizní obrazovky, což svědčí o tom, že se román zařadil mezi klasická díla italské literatury a v jejím kontextu zůstal stále „živý“.

Fogazzaro se v *Malém starodávném světě* již oprostuje od dekadentních vlivů, které jsou ještě patrné na dílech jako *Malombra*, a dává si záležet na vykreslení životních drah a charakterů jednotlivých protagonistů, které řídí jejich povaha, psychologie, a nikoliv iracionální fantastické prvky, které můžeme nalézt v románech a povídkách italské scapigliatury. Zároveň prostřednictvím postav upozorňuje na problémy doby a řeší vlastní morální koncepty. Zápletka není jen uměle vytvořený suchopárny problém. Postavy jsou zasazeny do skutečného historického období italského sjednocení, které je nahlíženo spíše zpovzdálí, i když se na něm románový hrdina Franco podílí, nikdy není přímo zobrazená nějaká válečná akce.

Fogazzaro začal psát toto dílo po důkladné přípravě, v srpnu roku 1884, ale již sbírka *Valsolda* z roku 1976 je jeho předzvěstí, objevují se v ní místa, která se stanou dějištěm románu. Román psal celých jedenáct let. Je rozdělen do třech částí, mezi nimiž jsou vždy v ději časové odskoky, v řádu zhruba tři až čtyř let.

Poprvé byl *Malý starodávný svět* vydán v Miláně roku 1895 u nakladatele Galliho a zaznamenal velký úspěch. Brzy na to byl přeložen do francouzštiny, polštiny, holandštiny, němčiny, angličtiny a švédštiny. Dočkal se několika literárních cen.

Benedettu Crocemu příběh připomíná Manzoniho *Snoubence*, nejen milostným příběhem dvou mladých lidí, jejichž lásce není přáno, ale vidí také podobnost mezi charaktery dona Rodriga a markýzy Maironiové; v hraběti Attilim a Azzecagarbuglim vidí markýziny

⁸ Informace převzatá z: Giudici, Paolo. *Romanzi di Antonio Fogazzaro piu altri saggi*. Roma: Ateneo 1970. Str. 45.

věrné přísluhovače; otec Cristoforo má podobný smysl pro spravedlnost jako Luisa a jeho smysl pro odpouštění v poněkud kavalérské podobě sdílí Franco. Tak jako ve *Snoubencích* charaktery mění mor, tady je to neštěstí pocházející z jezera. Markýza Maironiová má rovněž podobný sen jako don Rodrigo.⁹

Od *Snoubenců* se ale Fogazzarův román liší po stránce jazykové. Autor sice z důvodu srozumitelnosti textu pro širokou veřejnost dbá na to, aby jazyk vyprávění nebyl příliš vyumělkovaný a strojený, což byla i snaha Manzoniho, nicméně Fogazzaro se nebrání užití dialektu. Používá nejpestřejší slovní zásobu pro vyjádření vášně a myšlenek, od pouličního slangu až po spisovný jazyk vzdělanců. Zkrátka se snaží napodobit jazyk střední měšťanské vrstvy a do něj vmísit odborné termíny (např. latinské názvy rostlin), silně expresivní slova a módní slova z tehdejších salónů a z novin. Použití dialektu se objevuje místy a přispívá k barvitosti a charakterizaci některých postav. Základním rozdělením použití spisovné italštiny a dialektu je vypravěč a přímá řeč. Vypravěč vždy používá spisovnou italštinu, ale v přímé řeči se často objevuje dialekt. Neplatí však pravidlo, že co přímá řeč, to použití dialektu, Fogazzaro ho volí u těch postav, u kterých chce vyzdvihnout jejich komičnost, nebo příslušnost k nižší společenské třídě. Dialektem proto nehovoří Franco, ten používá toskáňštinu, která je vzorem pro spisovný italský jazyk. Franco se jí nevzdává, ani když si najde práci v turínských novinách a podle očekávání by měl psát v piemontštině, která by se více zamlouvala redakci.

Uvedu některé příklady použití dialektu:

Strýc Ribera mluví s Frankem.

„Se se pò schivà quella tal crepada!“ Tato věta, která je do češtiny přeložena jako: „Kdyby to šlo nějak zaonačit a člověk nemusil natáhnout papuče!“ (s.263), by ve spisovné italštině zněla: „Se si può schivare quella tal crepada.“ (s.202) Slovo *crepada* je odvozeno od *crepare* neboli *morire* a znamená *zemřít, chcípnout*.

Fakt, že Franco nemluví dialektem, je názorně vidět v rozhovoru mezi ním a strýcem Riberou, který ve výpovědi naopak dialekt užije, když hovoří o Frankově plánovaném odjezdu do Piemontu.

⁹ Informace převzatá z: Croce, B. Antonio Fogazzaro, 1903, *La letteratura della nuova Italia*, vol.IV, Laterza, Bari 1942, p.140-141) uvedeno v oddíle *Giudizi critici* v: Fogazzaro, Antonio. *Piccolo mondo antico*. Milano: Superbur classici, 2001. Str.7.

Franco: „Ebbene, verrò io questa primavera con duecentomila miei amici.“(s.265) (bez dialektu) /“Tak přijedu já s dvěma sty tisíci svých přátel.“(s.203)/

Ribera: „Eh sì. Düssent mila züch.“ (neboli „Duecentomila zucche“ ve spisovné italštině) /“To víš! Dvě stě tisíc bonbonů¹⁰“/

Přechod mezi italštinou vypravěče a dialektem v přímé řeči ilustruje úryvek, kdy paní Barborin utěšuje malou Marii:

Si tolse la Maria sulle ginocchia, le parlò del suo buon papà, del suo caro papà che andava via. „Chi sa che dispiasè, neh ti poera vèggia? Chi sa che magòn? Poer ratin. Andà via el papà! On papà de quella sort!“ (s.266)/Vzala si Marii na kolena a povídala jí o tatínkovi, o jejím drahém tátovi, který odchází pryč. „Moc tě to bolí, chudinko malá? Takové trápení! Myšičko ubohá! Tatínek jde pryč! Takový hodný tatínek!“(s.205)/

Barborinina výpověď by zněla zhruba takto: „Chissà che dispiacere, ne povera creatura? Chissà che magone, tristezza. Povera topolina. Quando va via il papà. Un papà del genere!“

A další příklad, stále onen rozdíl mezi mluvou vypravěče a příznakovou mluvou postavy. Tentokrát se jedná o komické postavy Paolon a Paolin (Pavlouš a Pavlík).

Vorrebbe andersene subito col suo Paolon, ma il Paolin è più grosso. „Come se fa adèss con sto vioròn chì ch’el capiss nagott?“ pensa il Paolin; e, senza guardare il Paolon, gli dice sottovoce: „Andèmm, Paol!“ „Andèmm!“ Il Paolon stenta infatti molto a capire ma finalmente si alza, se ne va col Paolin, piglia la sua sulle scale.(s.266) /Rád by okamžitě zmizel i se svým Pavloušem, ale Pavlouš je trochu těžkopádnější. „Jak to jen já chudák provedu s tím ťulpasem, který má piliny v hlavě?“ pomyslí si Pavlík a nedívaje se na svého bližence, řekne mu polohlasně: „Jde se, Pavlouši! Jde se!“ Pavloušovi to trvá dlouho, než pochopí, ale nakonec se přece zvedne a odejde za Pavlíkem; na schodech dostane svou.(s.204)/

Pavlíkova výpověď by v italštině zněla: „Come si fa ora con questo contrabbasso che non capisce niente?“ a „Andiamo, Paol!“

¹⁰ Lepší český překlad slova *zucche* by v tomto případě zřejmě byl *zabedněnci*, *paličáci*.

Tón je často hovorový a liší se od veristického přístupu vypravěče, jenž se snaží být objektivní a potlačit svoji roli. Stylem svého psaní Fogazzaro plynule přechází od tragických momentů ke komickým. Tato komičnost je lehká a harmonická, není triviální a ryčná. Střídání komičnosti a vážnosti využívá pro zvýraznění důležitosti velkých osobností a problematiky jejich morálky a citů. Příběh se hemží komickými figurkami, jako je pan Puttini nebo paní Barborin, která se kvůli své nahluchlosti prakticky dorozumívá pantomimou. Jako ukázka poslouží scéna, ve které Luisa dcerce šije bačkorky, vymyslí si během toho příběh o andělíčkovi a Marie ji vzápětí zahrne otázkami:

„Marie se rozjasnila a přerušila mámu tisíci otázkami, jak je to s tím zlatým chlebem a s tou bačkorou, co zůstala v ráji. Co s ní pradědeček udělá? Matka jí vysvětlila, že jí pradědeček kopne do zadku rakouského císaře, potká-li ho v nebi, a shodí ho dolů.“ (str. 215)

(„Maria si rasserenò, rise, interruppe mamma con cento domande sul pan d'oro e sullo stivale rimasto in Paradiso. Che ne farebbe di cello bisnonno? La mamma le spiegò che il bisnonno lo avrebbe applicato per di dietro all' imperatore d'Austria onde buttarlo giù dal cielo, se ve lo incontra.“) (str. 278)

2.3.2 Děj

Franco před svou babičkou – markýzou Maironiovou, tají svůj milostný vztah k Luise Rigeyové. Markýza odmítá akceptovat jejich vztah a hodlá zabránit případnému sňatku pod hrozbou odepření Frankovi práva na dědictví. Franco si je tedy vědom, že od babičky nedostane žádné peníze, ale přesto se jedné noci s Luisou tajně ožení. Také Luisina matka, paní Tereza, byla z počátku proti svatbě. Franka má ráda, ale obává se markýzy. Nakonec dá snoubencům požehnání ke sňatku. Krátce po jejich svatbě však kvůli vážné nemoci umírá. Franco má v plánu v budoucnu oznámit babičce, že se oženil, ale ta se to dozvídá záhy, díky celnímu kontrolorovi Pasottimu, který informaci vyslídil.

Záhy po svatbě se Franco dovídá od profesora Benjamina (Beniamino) Gilardoniho¹¹ pravdu o zpronevěřené závěti. Frankův dědeček ve skutečnosti sepsal dvě závěti pro případ, že by se jedna z nějakého důvodu neobjevila, a dal ji do úschovy k Gilardonimu. Franco ji

¹¹ Zvaný Karlín (Carlino). Profesora spojovalo s rodinou Maironiových střídavé přátelství a spory, s Frankem ho spojovalo velké vlastenectví a něco mezi přátelstvím a otcovskou láskou, kvůli velkému věkovému rozdílu.

odmítne a přikáže Gilardonimu, aby ji spálil. Myslí si, že se odmítnutím pomstí babičce, a také nechce pošpinit čest rodiny.

Po sňatku se Luisa s Frankem přestěhují do Orie k strýci Riberovi. Luise se narodí dcera Marie¹². Franco s babičkou úplně přeruší kontakt, protože se nesmířila s jejich sňatkem. Luisa si vůbec nepřipouští v úvahu, že by někdy mohlo dojít k setkání Marie s markýzou.

Zanedlouho přichází Frankovi varovný vzkaz, aby z politických důvodů opustil Orii. Je zřejmé, že varování je falešné a slouží k tomu, aby se Franka zbavili. Je pravděpodobné, že výstrahu zinscenovala markýza. Franco se rozhodne zůstat a čekat, co se bude dít dál. A tak jedné noci přijde policie a udělá domovní prohlídku, zda se v domě nenacházejí zbraně nebo kompromitující listiny proti rakouské vládě. Franka pro ponaučení zatknou, ale ještě té noci ho propustí. Díky markýziným intrikám je strýc Ribera propuštěn ze zaměstnání a zproštěn úřadu. Tím se celá rodina dostane do finanční nouze, protože už nemají jistý finanční příjem.

Během Vánoc se Franco rozhodne odjet z Valsoldy a utéct do Piemontu. Do té doby ještě Luisa neví o existenci ztracené závěti, Franco se jí to chystá říci. „Luisa cítila, že se blíží něco zlého, ne hádka, ale trvalejší a vážnější rozpor; (...)“ (s.184) / „Luisa sentiva avvicinarsi, non un alterco, ma un contrasto più durevole e grave; (...)“ (s.242), který přijde záhy, když se nemohou shodnout, jak naloží s dědictvím. Nakonec vezme spravedlnost do svých rukou profesor Gilardoni. V Lodi navštíví markýzu a ukáže jí kopii závěti. Markýza na to reaguje tak, že nabídne Frankovi finanční podporu, ale pod podmínkou, že neopustí Valsoldu a nebude se politicky angažovat. Franco to odmítne a odjíždí do Piemontu. Uplyne osm měsíců a v září roku 1855 Franco již pracuje jako překladatel a novinář. Bydlí skromně, posílá domů část peněz, které vydělá, a přáteli se s dalšími vlasteneckými emigranty. S Luisou udržuje písemný styk.

Markýza se vrací do Valsoldy. Luisa toho chce využít a konečně se s ní setkat tváří v tvář. Když se s ní konečně střetne, zastihne ji zpráva o tom, že se Marie utopila v rozbourěném jezeře. Tato událost je klíčová, je to okamžik, který Luise i Frankovi změní život. Franco se to dozvídá telegramem a okamžitě odjíždí do Valsoldy. Musí být ale ostražitý, aby ho nespatri, protože se proti němu objevily kompromitující materiály. Přijíždí domů a nachází v dětském pokoji tělo mrtvé dcery a zoufalou Luisu. Franco ji přesvědčuje

¹² Strýc Ribera ji vymyslel, podle její oblíbené písničky (*Černuško pyšná od Mississippi – Ombretta sdegnosa del Mississippi* – někdy komolenou na Missipipi), přezdívku Černuška (Ombretta), a dále v knize je tedy jmenována nejen svým jménem Marie, ale i svou přezdívkou.

o tom, že tragédii nezavinila a vyjadřuje jí vděčnost za dobrou péči o dceru. Pohřebním dnem nastává u Luisy převrat v jejích náboženských představách a v pojetí víry. Mariina smrt zapůsobí i na markýzu, které se v noci zdá noční můra, ve které ji Marie obviňuje ze své smrti. Ačkoliv se s pravnučkou nikdy nesetkala a nedává na sobě nic znát, také lituje její smrti a je vyděšená z toho nočního přízraku. Když se u ní Franco zastaví, během svého návratu do Piemontu, slibuje mu, že napíše novou závěť a ustanoví ho jediným dědicem. Franco to ale odmítne, považuje to za neušlechtilý způsob vykoupení se. Navrhne jí, aby posílala úroky z jeho dědictví Luise do Orie a zbytek, aby vrátila Hlavní nemocnici, odkud pramení jejich podvodně získané bohatství.

Děj pokračuje dál od roku 1859, vychází kometa, která je pro lidi znamením, že se dají očekávat velké události. Od Mariiny smrti uplynuly necelé čtyři roky. Luisa stále chodí ve smutečním a každý den nosí květiny na dceřin hrob. Již vůbec nenavštěvuje kostel a přestává věřit v Boha. Franco dostane práci od samotného hraběte Cavoura na ministerstvu. Zanedlouho se ale nechává najmout do armády – do pěšího pluku v Turíně. Několikrát Luise navrhne, aby se spolu setkali, ale Luisa se nechce vzdálit od domova, kde je pohřbená její dcera, proto na jeho nabídky nereaguje. Až když přijde den, kdy Franco musí narukovat do války a hrozí, že už se z ní nemusí vrátit živý. To teprve Luisu přesvědčí, aby se s manželem setkala. A také na ní naléhá strýc Ribera, kterému se zdá, že už přišla o zdravý rozum. Nelíbí se mu, že se věnuje vyvolávání duchů, denně chodí na hřbitov a hlavně to, že úplně přestala chodit do kostela.

Dnem setkání Luisy a Franka je 25. únor na ostrově Isola Bella. Luisa se Frankovi svěří, že přemýšlí o sebevraždě, to Franka šokuje, protože si vždy myslel, že ona je z nich dvou ta silnější. Stráví společně noc a oba dva tuší, že zplodili potomka. Nazítří Franco odjíždí do války. Během prohlídky zahrady zasáhne strýce Riberu blesk a na místě je mrtev.

„Strýc Petr, drahý milovaný stařec, moudrý člověk, spravedlivý člověk, otec a dobrodinec svých drahých, strýc Petr odešel, odešel navždycky. Přijel, aby vstoupil do vojska, Bůh si ho přál mít v své nebeské armádě, zazněla výzva a on uposlechl. Bubny bubeníků z Pallanzy vířily, ohlašovaly konec jednoho světa a příchod druhého¹³. V Luisině lůně klíčil zárodek nového života, určeného pro budoucí bitvy rodícího se věku, pro jiné radosti a jiné bolesti, než byly radosti a bolesti starého světa, který od nich odcházel v pokoji, požehnán bezděky neznámým knězem z Isola Bella, který snad nikdy neřekl ta posvátná slova člověku požehnání hodnějšímu.“ (str. 351)

(„Lo zio Piero, il caro venerato vecchio, l'uomo savio, l'uomo giusto, il benefattore de' suoi, lo zio Piero era partito per sempre. Egli era venuto, sì, ad arruolarsi, Iddio lo voleva

¹³ Zdá se být narážkou na další Fogazzarovo dílo, pokračování toho to románu, s názvem *Malý moderní svět*.

in una milizia superiore, ed ecco era suonato l'appello, egli aveva risposto. I tamburi di Pallanza rullavano, rullavano la fine di un mondo, l'avendo di un altro. Nel grembo di Luisa spuntava un germe vitale preparato alle future battaglie dell'era nascente, ad altre gioie, ad altri dolori da quelli onde l'uomo del mondo antico udiva in pace, benedetto all'ultimo momento, senza saperlo, da quell'ignoto prete dell'Isola Bella, che mai, forse, non aveva detto les ante parole a un più degno.“) (str. 436)

2.3.3. Charaktery protagonistů

Mnoho postav *Malého starodávneho světa* je inspirováno skutečnými lidmi ze spisovatelova blízkého okolí. Předlohou Luise posloužila Luisa Venini Campioniová, (přítelkyně Fogazzarovy matky), které je také román věnován. Autora upoutala její silná povaha a náboženská nezávislost. Inspirací pro postavu Franka Maironiho byl Fogazzarův otec. Spisovatelova matka je pak předlohou pro postavu paní Terezy Rigeyové, Luisiny zbožné matky. Nejvíce podle skutečnosti je však zobrazen strýc Piero (Petr) Ribera, který je kopií Fogazzarova strýce Piera Barrery. Dále již nemá smysl pokračovat ve výčtu postav a jejich reálných předloh. Bylo by to zbytečné, protože osobnosti jsou to sice skutečné i jejich jména jsou doložená, ale pro veřejnost jsou tito lidé poněkud bezvýznamní, jedná se o obyvatele břehů jezera. Tyto informace pocházejí z Fogazzarova dopisu příteli Alfonsu Garovagliovi ze dne 23. Listopadu 1895, který později publikoval Nardi.

2.3.3.1. Franco Maironi

Franco pochází z aristokratické rodiny. Je vnukem markýzy Maironiové. Jeho otec, markýzin syn, zemřel ve věku dvaceti osmi let, a Frankova matka při porodu. Od té doby ho vychovávala markýza. Zůstal jediným dědicem rodiny Maironiových.

Je snílek, miluje a skládá poezii, postrádá však dostatek fantazie, proto kopíruje své oblíbené vzory, kterými jsou Foscolo a Giusti. Není schopen si vytvořit vlastní formu, musí napodobovat.

Má mnoho zájmů a mnoho zápalu, ale chybí mu síla a vůle. Dokáže rychle vzplanout, má spoustu přání, ale nedostatek peněz na jejich uskutečňování. Pravděpodobně nikdy neopustil svůj rodný kraj a nenasbíral žádné zkušenosti z cest. Mezi jeho zájmy patří hudba, výtvarné umění a botanika. Tento zájem o květiny je dokonce svědkem prvního projevu lásky Luisy vůči Frankovi.

„Tam dole v zahradě jí dal poprvé květinu, voňavý květ *mandevilia suaveolens*. Tam dole se jindy zase velmi vážně zranil nožikem, když pro ni řezal větev z růžového keře, a ona se polekala a dala mu tím sladký důkaz lásky.“ (str. 29)

(„Lì sotto, nel giardino, egli le aveva dato per la prima volta un fiore, un profumato fiore di *mandevilia suaveloens*. Lì sotto si era un' altra volta ferito con un temperino, abbastanza seriamente, tagliando per lei un ramoscello di rosaio, ed ella gli aveva dato col suo turbamento un delizioso segno del suo amore.“) (str. 52)

Zájem o botaniku zdědil Fogazzaro po svém otci, ale také je tento zájem, který je patrný z užití odborného latinského názvu rostliny, příznačný pro dekadentní spisovatele.

Pasáž, ve které Fogazzaro popisuje Frankův pokoj, také přibližuje představu o typu jeho charakteru.

„V prádelníku vonícím fialkami bylo všechno uspořádáno s vybranou elegancí člověka, který má vkus; on sám si tam všechno dával na místo. Zato na židlích, psacím stole a na pianě ležely hromady knih a papírů v takovém nepořádku, že to vypadalo, jako by je sem býval přinesl oběma okny orkán. Na některých právnických knihách bylo na prst prachu, zato ani jediný prášek byste nebyvali našli na listech malé gardénie stojící na okenním prkně okna směřujícího k východu. To všechno byly dostačující náznaky, že tam uvnitř vládne podivínský básník. A kdybyste se bývali podívali na knihy a na papíry, byli byste našli důkazy.“ (str. 30)

(„Nel cassettoni profumato d'ireos tutto era disposto con la particolare eleganza dell'ordine fatto da uno spirito intelligente; e nessuno vi metteva le mani tranne lui. Invece le sedie, lo scrittoio, il piano erano tanto disordinatamente ingombri che pareva esser passato per le due finestre della camera un uragano di libri e di carte. Certi volumi di giurisprudenza dormivano sotto un dito di polvere, e non una folia della gardenia in vaso, sul davanzale della finestra di levante, ne aveva un atomo solo. Questi eran già sufficienti indizi, là dentro, del bizzarro governo d'un poeta. Un'occhiata al libri e alle carte ne avrebbe fornite le prove.“) (str. 54)

Miluje všechny příjemné stránky života. Je divoký a prudký, zároveň je však na druhou stranu netečný, zahálčivý a neschopný činnosti. Tajně, tak aby o tom nevěděla markýza, studuje práva. Nechce na ní být finančně závislý a ví, že se bude muset nějak sám uživit. Jenomže když po svatbě dojde k tomu, že mu markýza odmítne dát sebemenší podíl na

jeho dědictví, raději je ochoten smířit se s chudobou, než aby šel pracovat, práce v něm vzbuzuje nechut'.

„Byl si vědom, že žije zahálčivým životem, protože hudba, četba, květiny a sem tam nějaký ten veršík byly jen marnivým utrácením času. A tak žil většinou na cizí útraty¹⁴, jak by mu mohlo stačit na živobytí těch jeho tisíc rakouských lir ročně? Jak by mohl uživit rodinu? Složil rigorózní zkoušky, ale nijak toho nevyužil. Nedůvěřoval vlastním schopnostem, považoval se příliš za umělce, říkal si, že se příliš málo hodí k advokátní praxi, věděl, že nemá v žilách krev silných pracovníků. Viděl spásu jenom v revoluci, ve válce, ve svobodě vlasti. Kdyby byla Itálie svobodná, jak by jí sloužil, s jakou silou a s jakou radostí!“ (str. 128)

(„Sapeva di condurre una vita oziosa perché la musica, la lettura, i fiori, qualche verso di tempo in tempo, cos' erano se non vanità e perditempi? E questa vita conduceva in gran parte a carico d'altri, perché, noc le sue mille lire austriache l'anno, come avrebbe vissuto? Come avrebbe mantenuto la sua famiglia? Aveva preso la laurea ma senza cavarne profitto alcuno. Diffidava delle proprie attitudini, si sentiva troppo artista, troppo alieno dalle arti curialesche, sapeva di non aver nelle vene sangue di forti lavoratori. Non vedeva salute che in una rivoluzione, in una guerra, nella libertà della patria. Ah quando l'Italia fosse libera, come la servirebbe, con che forza, con che gioia!“) (str. 176)

Když se dostane do finanční krize a vzkypí v něm vlastenecké nadšení, odjede do Piemontu pracovat a začíná si uvědomovat, že odříkání a práce vynahrazují jeho dřívější lenošivý způsob života, a také Luisu těší, že se v něm odehrává tato změna.

Nezajímá se o filozofické úvahy, je mu cizí žízeň po duchovní svobodě a mysticismus. Ignoruje také touhu po intelektuální svobodě, která trápí mladé lidi. Je ukázněným křesťanem, o své víře nepochybuje, vykonává svědomitě všechny náboženské povinnosti. O víře příliš nepřemýšlí, proto o ní nemusí pochybovat. Miluje Boha ve všech krásných věcech, náboženství je pro něj láska, počestnost, věrnost, naopak to není utrpení, ani oběť nebo práce, věnuje mu srdce a mysl, ne tělo. Myslí na druhé, ale spíše vírou a modlitbou.

2.3.3.2. Luisa Rigeová

Luisa pochází z měšťanské vrstvy. Je sice vzdělaná, ale chudá a neurozená, což je důvod toho, proč markýza odmítá Frankův a Luisin vztah. Je dcerou zanícené katoličky – paní Terezy Rigeové, se kterou bydlí ve Valsoldě na Zámku. Její otec zemřel, když Luise bylo patnáct let. Pocházel z Milána, a díky svému otci, který byl Francouz, uměl francouzsky a tuto řeč vyučoval. Později se ale o něm rozšířila pověst, že je ateista, přišel o práci

¹⁴ Na útraty Luisiného strýce Ribery.

a přestěhoval se k jezeru, kde poznal Terezu. Jeho skeptický postoj k víře po něm Luisa zdělila, což dělalo velké starosti její matce – paní Tereze, až do té míry, že uznala za vhodné upozornit na to Franka a varovat ho před její svéráznou povahou.

„Dobrá, bojím se, že má drahá Luisa skrývá na dně srdce otcovy názory. Skrývá je přede mnou, ale já vím, že tam jsou. Snažně tě prosím, studuj ji, rad' jí, má velké schopnosti a šlechetné srdce, udělej lépe, co jsem s ní nedovedla udělat já, jsi dobrý křesťan, snaž se, aby uvěřila také ona, upřímně a ze srdce; slib mi to, Franko.“(str. 51)

„Bene, temo che la mia Luisa, in fondo, abbia le tendenze del suo papà. Me le nasconde, ma capisco che le ha. Te la raccomando, studiala, consigliala, ha un gran talento e un gran cuore, se io non ho saputo far bene con lei, tu fa meglio, sei un buon cristiano, guarda che lo sia anche lei, proprio di cuore; promettimelo, Franco.“(str. 79)

Luisa nesdílí matčino nadšení a přesvědčení pro náboženské rituály.

„Začala mechanicky odříkávat *Otčenáš*, *Ave* a *Requiem*, ale nepřinášelo jí to žádné uspokojení, naopak cítila jakýsi odpor, nepříjemné vysýchání bolesti.“ (str. 92)

„Si mise a recitar macchinalmente dei Pater, degli Ave a dei Requiem, senza provarne soddisfazione alcuna, sentendo anzi una segreta contrarietà, uno sgraffito dissecarsi del dolore,“ (str. 131)

Její pojetí víry ji uvede do rozporu nejen s Frankem, ale s celkovým pojetím víry v té době a v tomto prostředí. Podstata tohoto rozporu bude rozvedena na následujících stránkách této práce.

Luisa je na první pohled silná a odhodlaná žena, vždy umí přesně vyjádřit to, co si myslí, a její myšlenky jsou jasné a chladné. Často filozofuje s přáteli o zásadních životních tématech, a zdá se, že je v tom zdatnější než Franco. Se svým manželem sdílí zálibu v poezii, ale jak už tomu je u jejich rozdílných povah, každý ji skládá jiným způsobem.

„Franko a Luisa byli básníci minulostí nezatížení a svým dechem proměnili tvář věcí. Poezie Frankova byla odvážnější, žhavější a vášnivější, v Luisině poezii bylo víc rozumu; Frankovy city sálaly vždycky z očí, z tváře a ze slov, kdežto city Luisiny takřka nikdy nehořely plamenem, jenom zabarvovaly pozadí jejího pronikavého pohledu a jejího jemného hlasu.“(s.112)

„I poeti non conservatori Franco e Luisa avevano trasformata, col loro soffio, la faccia delle cose. La poesia di Franco era più ardita, fervida e appassionata, la poesia di Luisa era più prudente; così i sentimenti di Franco gli fiammeggiavano sempre dagli occhi, dal viso, dalla parola e quelli di Luisa non davano quasi mai fiamme ma solo coloravano il fondo del suo sguardo penetrante e della sua voce morbida.“(s.156)

Je velmi inteligentní a osvícená. Je-li třeba, umí být podnikavá; například když se s Frankem dostala do finanční nouze, neváhala si najít práci na doma.

„Luisa šla z práce do práce a pracovala mnohem víc než manžel; ale on si zakládal na své práci a rád o ní mluvil, kdežto Luisa o ní nikdy nemluvila a vůbec si na ní nezakládala.“(s.114)

„Luisa aveva lavorato e lavorava assai più del marito; ma se questi si compiacceva delle proprie fatiche e ne parlava volentieri, Luisa invece non ne parlava mai e non ne traeva veramente alcuna vanità.“(s.158)

2.3.3.3. Markýza Uršula Maironiová (Orsola Maironi)

Markýza je Frankovou babičkou. Je to nejmocnější osoba v kraji obklopujícím jezero. Je respektována, někým ze zřetelnosti, jiným ze strachu. Disponuje velkým jménem, ke kterému přišla neprávem, když se Maironiova rodina obohatila na penězích nemocnice. Její manžel i syn jsou již po smrti, proto jí byla svěřena Frankova výchova. Je stoupenkou rakouské monarchie a katoličkou, která si potrpí na náboženské obřady, nikoliv však na morálku správného křesťana. Její zevnějšek vypovídá o pohodlném a luxusním způsobu života.

Pro ilustraci uveďme rozhovor mezi markýzou a jejím vnukem Frankem, ve kterém ho varuje, aby si nebral Luisu, hrozí mu odepřením jeho práva na dědictví a celé to ospravedlňuje svými náboženskými zásadami.

„Výborně,“ odpověděla markýza. „Řekněme si to jasně. Doufám a pevně věřím, že k určité události nikdy nedojde, ale kdyby k ní došlo, pak si nemyslete, že vám po mé smrti něco zůstane, protože já už jsem to promyslela tak, že vám nezůstane vůbec nic.“

„Podívejme se!“ poznamenal mladík lhostejně.

„To jsou účty, které si budete musit vyrovnat se mnou,“ pokračovala markýza. „A pak by tu ještě byly účty s Bohem.“

Jakže?“ zvolal Franko. „Účty s Bohem si vyrovnám dříve než s tebou, a ne později!“

Když byla markýza přistižena při omylu, tu vždycky pokračovala dále v hovoru jakoby nic.

„A těžké,“ prohlásila.

„Ale napřed!“ dotíral Franko.

„Protože,“ pokračovala strašná stařena, „jsme-li křesťany, musíme poslouchat svého otce a svou matku, a já jsem tady na místě vašeho otce a vaší matky.“(s.36)

„Ecco, bravo“ rispose la marchesa. „Spieghiamoci chiaro. Spero e credo bene che un certo caso non succederà mai, ma, se succedesse, non state a credere che alla mia morte ci sarà qualche cosa per voi, perché io ho già pensato in modo che non ci sarà niente.“

„Figùrati!“ fece il giovine, indifferente.

„Questi sono i conti che dovrete fare con me“ proseguì la marchesa. „Poi ci sarebbero quelli da fare con Dio.“

„Come?“ esclamò Franco. „I conti con Dio li farò prima che con te e non dopo!“

Quando la marchesa era còlta in fallo tirava sempre dritto nel suo discorso come se niente fosse.

„E grossi“ diss’ella.

„Ma prima!“ insistette Franco.

„Perché“ continuò la vecchia formidabile „se si è cristiani si ha il dovere d’obbedire a suo padre e a sua madre e io rappresento vostro padre e vostra madre.“(s.61)

2.3.3.4. Petr Ribera (Piero)

Petr Ribera je bratr paní Terezy, čili Luisyn strýc. Je inženýrem zaměstnaným na Úřadě pro veřejné zakázky v Comu. Vede staromládenecký život a finančně podporuje svou sestru a neteř, později ještě Franka a malou Marii, kteří jsou jeho jedinou rodinou. Je příkladným a respektovaným člověkem díky své poctivosti, velkorysosti a přímosti. Jeho názory jsou blízké těm Frankovým, myšlenkově se přiklání k boji za italské sjednocení, ale nijak radikálně tyto postoje nedává najevo.

„Prosím tě, abys bral ohled na postavení strýce Petra. On myslí v hloubi srdce totéž, co ty. Kdybys viděl dopisy, které mi psal v roce 1848! Ale je vládním zaměstnancem. Je pravda, že má klidné svědomí, protože ví, že slouží své vlasti a ne Němcům, když se stará o silnice a o kanály; ale jisté ohledy chce a musí mít. Až do určité chvíle je musíte mít také vy z lásky k němu.“(s.50)

„Ti prego di avere riguardo alla situazione dello zio Piero. Egli pensa, nel suo cuore, come te. Se tu avessi veduto le lettere che mi scriveva nel 1848! Ma è impiegato del Governo. Vero che si sente tranquillo nella sua coscienza perché, occupandosi di strade e di acque, sa che serve il suo paese e non i tedeschi; ma certi riguardi vuole e deve averli. Fino a un dato punto bisogna che li abbiate anche voi per amor suo.“(s.78)

Ukázka, která ilustruje právě řečené, je vybrána z rozhovoru mezi Frankem a paní Terezou.

2.3.3.5. Prostředí děje - Luganské jezero

Luganské jezero se nachází v podhůří v oblasti severní Itálie, kraji bohatém na jezera. Leží mezi Lago di Como a Lago Maggiore na území regionu Lombardie. Piemont, který je v knize často zmiňován, se nachází několik desítek kilometrů západně od Luganského jezera. Samotným jezerem prochází hraniční čára mezi Itálií a Švýcarskem.

Valsolda, na břehu jezera, je místem, kde Fogazzaro často trávil svůj čas v dětství.

Vítr, který zde silně vane, se nazývá *breda*¹⁵, a objevuje se již na začátku románu v úvodní scéně, kdy pan a paní Pasottiovi plují na hostinu k markýze a vítr čeří vodu jezera tak silně, že posádce nahání hrůzu.

Jezero je také svědkem rozhovorů místních vlivných mužů, kteří čas od času chodí na jezero lovit liny a během toho probírají různá témata, i ta politická, jako například milánské nepokoje z 6. února.¹⁶

„Vidíte, drahý výběrčí“ řekl mu jednou Zérboli, když měl zamotanou hlavu milánskými nepokoji z 6. února, „vy jste rybář línů a dovedete to velmi dobře pochopit. Naše velká monarchie loví na udici. Dvě spojené návnady jsou Lombardie a Benátsko, dvě krásně kulaťoučké dráždivé návnady na dobrém železném háčku. Naše monarchie je hodila před sebe, před díru té pošetilé rybky Piemontu. Ta se zakousla v osmačtyřicátém do návnady Lombardie, ale pak se jí podařilo ji vyplivnout a dostat se z toho se zdravou kůží. Milán je naším plovákem. Když se Milán pohne, znamená to, že dole je rybka. Loni se plovák trošinku pohnul; naše drahá rybička návnadu jen očichala. Počkejte, zacuká sebou pořádně a my potom uhodíme, bude trochu hluku a zmítání, a pak tu naši rybičku vytáhneme nahoru a už ji nenecháme uplavat, to bílo-červeno-zelené čuňátko!“ (str. 107)

(„Vede, caro Ricevitore“ gli aveva detto una volta lo Zérboli ragionando a sproposito sul moto Milanese del 6 febbraio, „Lei ch'è un pescatore di tinche può benissimo capire la cosa. La nostra grande monarchia pesca alla lenza. I due bocconi uniti sono Lombardia e il Veneto, due Boloni tondi e solleticanti, con del buon ferro dentro. La nostra monarchia li ha buttati là davanti a sé, in faccia alla tana di quel pesciatello sciocco ch'è il Piemonte. Egli ha abboccato nel quarantotto il boccone Lombardia, ma poi ha potuto sputarlo e cavarcela. Milano è il nostro sughero s'è mosso un pochino; il caro pesciatollo non aveva fatto che fiutare il boccone. Aspettate, verrà un movimento grande, noi daremo il colpo,

¹⁵ *Breda* je periodický vítr u lombardských jezer.

¹⁶ 6. února 1853 proběhl pokus o protirakouské povstání Mazziniho stoupenců z řad dělnictva v Miláně tzv. Il moto dei „Barabba“, bylo to jedno z posledních lidových povstání Risorgimenta, které ovšem nedopadlo podle očekávání, protože do ulic vešla jen hrstka lidí, se kterou si policie snadno poradila. Zajímavostí je, že v tomto období Mazzini pobýval blízko od Orie, a to v Luganu, a že prostředky na toto povstání pocházely z Lugana (Fogazzaro se o tom ale nikde v tomto díle nezmiňuje).

ci sarà un poco di strepito e di sbatacchiamento e lo tireremo su, il nostro pesciatollo, non cel o lasceremo scappare più, quel porcellino bianco, rosso e verde!“ (str. 150)

Bouřlivost a nevyzpytatelná „povaha“ jezera je předzvěstí tragédie, která zasáhne hlavní postavy. Jezero nikdy neslouží jako dekorativní prvek.

Dále je tento izolovaný a klidný kraj reprezentativním protipólem k pulzujícímu prostředí města, kde město je centrem pokroku a venkov zůstává nositelem tradice. A dokonce přesun v rámci těchto dvou prostředí mění charaktery, zvláště viditelné je to u postavy Franka, který do doby, než odešel do Turína, vedl zahálčivý a poněkud marnivý život. Nejen tedy smrt dcery, ale i život ve městě změnil jeho povahu. Ve městě nabere energii pro aktivní a prospěšný způsob života.

2.3.4. Témata

2.3.4.1. Spiritismus

Jedním z témat *Malého starodávného světa* je spiritismus. Spisovatel se mu v díle začíná věnovat po tragické události v Maironiho rodině, kdy v jezeře utone malá Marie. Luisa je tak zoufalá, že se uchýlí k této praxi v naději, že by se mohla znovu spojit se svou milovanou dcerou. Každý večer navštěvuje profesora Gilardoniho a společně za pomoci spiritistického stolku vyvolávají ducha zemřelé. Gilardoni je vhodným spojencem pro tyto seance, o spiritismus se zajímal již před touto tragickou událostí, jak je naznačeno již ve čtvrté kapitole knihy, kdy vypravěč popisuje interiér jeho domu.

„V salónku měl zahradnickou knihovničku; mystické knihy, pojednání o čarodějnictví a gnosticizmu, spisy o halucinacích a snech byly uloženy v studovničce vedle ložnice.“ (str. 63)

(„Teneva nel salotto la bibliotechina d'orticoltura; i libri mistici, i trattati di negromanzia, di gnosticismo, gli scritti sulle allucinazioni e sui sogni li teneva in uno studio vicino alla camera da letto,“) (str. 93)

Profesor Gilardoni je myslitel a mystik, čte texty amerických sester Foxových a Eliphasa Leviho, který byl považován za jednoho z nejznámějších a nejvlivnějších

moderních mágů. Gilardoni sleduje spiritistické hnutí, které se tou dobou rozšiřuje po Evropě. Frankovi se samozřejmě toto počínání vůbec nelíbí, a to hlavně proto, že Gilardoni s Luisou přivolávají Marii, nyní bytost, která je již o hodně blíž Bohu než jsou oni sami.

Spiritismus označuje nauku, která se zabývá posmrtným životem a hlavně kontaktem se zemřelými, a je dokonce součástí filozofického systému některých náboženství. *Spiritus* znamená v latině dech, vzduch nebo duch. Tyto pojmy v některých kulturách splývaly, protože po smrti z těla vyvanula duše a stala se součástí vzduchu. Odnepaměti se lidé těžce vyrovnávali se ztrátou svých blízkých, ptali se po jejich osudu a chtěli se s nimi znovu setkat. Již tzv. primitivní společnosti se pokoušely navázat kontakt se záhrobím. Téměř u všech starověkých národů je možné najít víru v duši, v její pokračující existenci po smrti hmotného těla, anebo dokonce víru ve vliv duchů na dění v pozemském světě. Projevy spiritismu se objevují odpradáвна v podobě různých vidění, zjevení duchů nebo médijních schopností senzitivních jedinců. Například Peršané a Babyloňané vyvolávali mrtvé, Židé se spiritismu naučili od Egyptanů a u Řeků a Římanů existovaly veřejné věštiny, v nichž se mrtví vyvolávali „na objednávku“. Tzv. pohyblivé či mluvící stolky, jako ten, který Luisa s Gilardonim používá k vyvolávání ducha malé Marie, nejsou novým vynálezem, již ve starém Římě byly nazývány *infausta mensula* – neblahý stůl.

„Pokud jde o novodobý fenomén, nazývaný moderní spiritismus, šlo o komunikaci s duchy; postupně se však stal hnutím a posléze učením, ba novou formou pseudonáboženství, které zaplavilo doslova celý svět. Pojem samotný se používá od poloviny devatenáctého století, kdy ho popsal a myšlenkovým systémem naplnil Američan Andrew Jackson Davis, jakýsi spiritualistický Jan Křtitel, později nazývaný Otcem spiritismu.“¹⁷ Učinil tak poté, co se masově rozšířil ze Spojených států amerických, kde sestry Foxovy provozovaly spiritistické seance a zfanatizovaly celé davy, později se však ukázalo, že všechna jejich duchařská vystoupení byla zinscenovaná. Ačkoliv se jednalo o podvod, spiritismus se rozšířil po celých Spojených státech a po Evropě a stala se z něj módní záležitost, dal vzniknout uměleckým směrům a způsobil problémy církvi, vědcům i politikům. A jako oblíbené literární téma se objevuje velice často.

Už před napsáním *Malombry* se Fogazzaro začal zajímat o spiritismus a okultismus. Fascinovala ho na něm filozofie, ve které se mísí indický a křesťanský mysticismus. V *Malém*

¹⁷ Sanitrák, Josef. Kořeny aneb galerie osobností spiritismu, teozofie, mystiky a okultních nauk. Dějiny české mystiky 3. Praha: Eminent, 2010. Str. 13

starodávném světě mu však nejde o to, aby děj svého románu ozvláštnil prvky okultismu či spiritismem, toto téma v něm použil z jiného důvodu. Postava, která podlehně spiritismu, není Franco, který svým charakterem představuje dekadentní postavu, u níž by se to dalo předvídat. Vedle zájmu o poezii, botaniku, umění a snění, patří spiritismus mezi záliby dekadentních románových postav, proto by bylo logické, kdyby se projevil právě u něj. Je tedy překvapující, že spiritismus začne provozovat pragmatická a racionálně založená Luisa.

Fogazzaro nám chce jako hluboce věřící člověk ukázat, že víra dokáže člověka změnit k lepšímu, a naopak nedostatek víry může mít pro člověka neblahé důsledky, tak jako pro Luisu, která propadne zoufalství a jedinou její nadějí je provozování spiritistických seancí s profesorem Gilardonim, která ji nikam neposouvají a nezlepšují její duševní stav.

2.3.4.2. Risorgimento

Malý starodávný svět je především psychologickým románem a historické události v něm nehrají klíčovou roli. Nicméně historicko-politický kontext je pro příběh Franka a Luisy důležitý, zejména pokud jde o zachycení ideologického klimatu doby. Autor dílo zasadil do období Risorgimenta, do desetiletí, kdy vrcholí snahy o osvobození a sjednocení Itálie. Románové postavy však žijí spíše na okraji, a nikoliv v centru jeho dění. Žijí relativně poklidně v izolovaném kraji kolem jezera, politické události však sledují. Jejich zájmy a úhly pohledu na politickou situaci se však různí. Existují i tací, kteří boj za nezávislost nepodporují a stojí na straně habsburské monarchie, ačkoliv jsou to Italové. Taková je například markýza Maironiová a její sympatizanti. Vědí, že odloučení od rakouské monarchie by mohlo ohrozit jejich společenské a ekonomické postavení. Tito lidé brání místním vlasteneckým snahám například pomocí censury tiskovin. Zmínku o tom najdeme v románě v kapitole, kde autor líčí setkání markýzy se svými přáteli, během něhož si vyprávějí o zadržení pana Viscontiho – ladiče pián.

„(...) že si nesl svitek not psaných rukou a že mu je to hovado výběrčí zabavil, protože považoval osminky a šestnáctinky za tajné politické písmo.“ (str. 24)

(„che portava in mano un rotolo di musica manoscritta e che l'animale del Ricevitore, pigliando le crome e le biscrome per corrispondenze politiche segrete, gliel'aveva trattenuto“) (str. 47)

Protipólem markýzy je Franco, který je nadšeným vlastencem. Zprvu se jeho vlastenectví omezuje na pasivní myšlenkovou rovinu, později, když Franco přijede do piemontského Turína, začne se projevovat i aktivně.

K tomuto vlasteneckému nadšení je však kritik Donadoni¹⁸ poněkud skeptický, protože tvrdí, že Frankův patriotismus je spíše komický, než výbojný, a nepřiměřeně vzdálený od Mazziniho patriotismu. Turínští vlastenci jsou podle něj bohémové. Luisin patriotismus pak pramení z nenávisti k rakouskému režimu, který umožňuje markýze, aby byla tak mocná.

Piemont je nejaktivnějším regionem italského revolučního hnutí. V roce 1852 zde hrabě Camillo Benso Cavour (1810-1861) sestavuje nový kabinet. Cavour pocházel ze staré šlechtické rodiny, měl všechny ctnosti buržoazie i aristokracie, byl umírněného politického zaměření, nepřitelem revoluce a mazziniovského politického romantizmu. Cavour ale věděl, že nemůže ignorovat tužby obyvatelstva po demokracii. Oživil piemontskou ekonomiku v duchu liberalismu. Za jeho vlády se odvíjela politika podle pravidel konstituční monarchie a v souladu s ústavou. Platila tam svoboda tisku a shromažďování, proto se toto podalpské království stalo útočištěm politických emigrantů ze všech koutů Itálie, kteří byli často pověřováni důležitými funkcemi, tak jako románový Franco Maironi, který se uchýlil do Turína, kde zkraje psal do místních novin a později dostal nabídku práce na ministerstvu od zmiňovaného hraběte Cavoura.

Byla založena Národní společnost (Società nazionale), která se snažila soustředit všechny italské vlastence pod prapor monarchické jednoty. Jejím členem byl i Giuseppe Garibaldi. Cavourovou zásluhou na sjednocení Itálie bylo, že nečekal, až situace uzraje, ale dokázal využívat okolností a náhod, které se vyskytly, a vytěžit z nich maximum.

Jednou z oněch příznivých okolností pro piemontskou diplomacii bylo zhoršení rakousko-ruských vztahů, a to vedlo až k rozpoutání krymské války (1853 – 1856). O této válce padne slovo i v *Malém starodávném světě*, když se během hudebního večera v Riberově domě probírají poslední zprávy z Turína, o tom, že probíhá jednání v čele s Cavourem, aby Piemont přistoupil ke smlouvě z 10. dubna 1854, a vypadá to, že válka je na spadnutí.

¹⁸ Donadoni, E., Antonio Fogazzaro, Laterza, Bari, 1939, str.175 – 176 - uvedeno v oddíle: *Giudizi critici* v: Fogazzaro, Antonio. *Piccolo mondo antico*. Milano: Superbur classici, 2001. Str. 10

„Máme tu spojeneckou smlouvu Piemontu s Francií a s Anglií¹⁹. Dnes je to válka s Ruskem, zítra s Rakouskem. Chcete víc?“ (str. 134)

(„Abbiamo l'alleanza del Piemonte con la Francia e l'Inghilterra. Oggi la guerra alla Russia, domani la guerra all'Austria. Volete altro?“) (str. 182)

Krymská válka poskytla Piemontu příležitost, aby bojoval společně s anglickými a francouzskými vojsky u Sevastopolu, a zařadil se tak mezi velké evropské mocnosti. Cavour se pak účastnil pařížského kongresu v roce 1856. Pařížský kongres nedopadl pro Itálii podle očekávání, nicméně alespoň se upevnil vztahy mezi Cavourem a Napoleonem III. Cavour si také uvědomil, že italská otázka nepůjde vyřešit diplomatickou cestou, ale bude nutný ozbrojený boj proti Rakousku. Napoleon III. se sešel s Cavourem a domluvili se na zásadách spojení a územního uspořádání v případě vítězství, které vypadalo tak, že Piemont by Francii přenechal Nice a Savojsko, a získal by celou severní Itálii až po Apeniny. V únoru roku 1859 se Franco setkává s Luisou v předvečer svého odjezdu do války. Válka byla vyhlášena 29. dubna a vítězství u Magenty otevřelo brány do Milána.

2.3.4.3. Katolicismus

Jedním z největších a nejdůležitějších Fogazzarových literárních i životních témat je víra v Boha a role církve v moderní společnosti. Fogazzaro vyrostl v nábožensky a vlastenecky založené rodině. Jeho strýc Giuseppe Flores byl dokonce knězem. Flores se nebál řídit se dle svého rozumu a odmítal ze sebe činit otroka zbožnosti, takové, jakou si vynucovala církev. Strýc Flores ztělesňoval pro Fogazzara vzor správného kněze. Další blízkou osobou, která Fogazzara přímo ovlivnila, byl opat a básník Giacomo Zanella - Fogazzarův učitel a vychovatel na lyceu. Zanella byl nakloněn studiu soudobých filozofických směrů a z odkazu minulosti ho učil respektovat Milтона a Galilea.

Fogazzarův zájem o náboženství se rodí již v mládí, kdy prodělal náboženskou krizi, která změnila jeho pohled na víru a církevní zřízení. V roce 1859 poprvé intuitivně pocítil přítomnost Boha v přírodě. Tento vjem mu posléze ještě upevnila četba básnické sbírky Victora Huga *Les Contemplations* (1856, *Kontemplace*), ve které ho zaujal popis přírody, již cítil ve verších, v duších a ve věcech. Jeho katolicismus se začal měnit ve vágní cit. Cestu k víře si našel znovu v roce 1873 díky četbě díla Antonia Rosminiho, které ho oslovilo

¹⁹ Toto spojení bylo ve válce mezi Ruskem a Tureckem.

nejvíce ze všech prostudovaných náboženských spisů a vytyčilo jeho životní postoj a náplň jeho tvorby. Dalším dílem, díky kterému našel smysl pro mystiku a díky kterému se zformulovaly jeho názory na problematiku víry, bylo *Philosophie du credo* (1861, *Filozofie víry*) teologa Josepha Alphonse Gratryho, které ho velice zasáhlo a dojalo. Tehdy pochopil, že by se neměl stavět proti náboženství a vědě, ale překládat biblická vyprávění o stvoření světa do jazyka své doby. Pocítil přítomnost Boha v přírodě, což pro něj byl základ jeho víry v evoluci.

Co se týče Fogazzarova politického smýšlení, byl zastánce pravicového uspořádání, domníval se, že je třeba silné politické moci a spolupráce této moci s náboženstvím, aby se předešlo převratům. Církev je jediná, která může zabránit zvrátům a násilí a dovést reformy k úspěšnému cíli, a dále by měla být schopná přizpůsobit se rozvoji moderní společnosti. Polemizoval s parlamentární korupcí a požadoval větší pravomoci pro krále, nikoli aby omezil svobodu, ale aby zavedl větší disciplínu. Jeho politická pozice by se dala označit jako katolický nebo křesťanský liberál. Právě z tohoto katolicko – liberálního hnutí vzešla myšlenka reformy církve. Náboženský liberalismus věří, že lidé pro svoji víru nepotřebují papeže nebo totalitní církve. Člověk by si měl sám utvořit názor a vybrat si pro sebe vhodné náboženství. Náboženští liberálové nevěří, že dogmatické křesťanství takovou možnost nabízí. Zastávají názor, že ďábel neexistuje, že je to pouze prostředek k zastrašování věřících a církev se jeho prostřednictvím snaží udržet své „ovečky“ pohromadě. Nadějí na úspěšnou reformu církve náboženských liberálů je věda, která postupně odhaluje nesprávnost učení církve, jak ve výkladu lidské přirozenosti, tak ve výkladu historie, o který církev opírá své oprávnění vládnout nad světem. Liberálové často hledají moudrost v zakázané literatuře (heretických knihách, apokryfech atd.).²⁰

Důležitým představitelem katolického liberalismu byl výše zmíněný římsko-katolický kněz, filozof, teolog a politik Antonio Rosmini, který Fogazzara ovlivnil. Rosmini nejprve pobýval v rakouské části Itálie, pro své proitalské postoje byl ale vyhoštěn. Napsal dílo *Delle Cinque Piaghe della Santa Chiesa* (1848, *O Pěti ranách církve svaté*). Nastínil tam také zásady katolického (křesťanského) liberalismu. Jeho dílo se stalo trnem v oku církve a skončilo na indexu zakázaných knih. Rosmini byl pro Fogazzara důležitý, protože ztělesňoval jednotu a spolupráci mezi citem pro vědu a náboženským mysticismem, a proto

²⁰ Informace převzaté z: Štampach, I.O. *Náboženská pluralita a její (ne)zvládnutí*[online]. Na internet vloženo z : revue Teologie & Společnost, č.4/ 2006 (cit. 12. února 2012) Dostupné z: www.mystika.cz.

jeho myšlenky začlenil do vlastního díla. Rosmini se nikdy nezříkal pravdy a snažil se prozkoumat i ta nejhlubší tajemství, na rozdíl od mnohých katolíků, kteří byli bezradní z rozporů mezi vědou a náboženstvím, a tak se zavírali před světem a slepě následovali svou víru. Rosmini zastupoval takový patriotismus, který proti sobě nestaví národ a církev. Chtěl takový stát, který by uznával vysokou duchovní hodnotu církve, ale také církev, která by nezasahovala do státních otázek. Rosmini byl stejně jako všichni mystici skromný, protože věděl, že když tvořil něco dobrého, tvořil to prostřednictvím Krista, a i díky tomu si dovolil mluvit beze strachu o králi a papeži. Fogazzaro plně přejal Rosminiho názory a našel v nich obhajobu těch svých dřívějších. Stejně jako Rosmini kritizoval soudobé katolické duchovenstvo. Káral jejich zhýčkanost, faleš, ubohost, bezhlavou zbožnost, nevzdělanost a neznalost myšlenek velkých světců jako byli sv. Augustýn, sv. Tomáš a sv. Bonaventura, a také vyloučení národního jazyka z liturgie. V rámci církevní reformy chtěl, aby se lidé podíleli na liturgickém jazyce a aby lidé mohli volit biskupy a kněze. Co se týče vzdělanosti duchovních, ideálně měli ovládat nejen řečtinu, ale i orientální jazyky, kterými se původně šířila biblická vyprávění.

Fogazzaro napsal pojednání *La figura di Antonio Rosmini*, ve kterém přesně popsal Rosminiho osobnost. O Rosminim a o náboženství také uspořádal ve Florencii v roce 1898 přednášku.

Takováto prezentace Rosminiho vede k vytvoření profilu moderního světce, tzv. „santa“, který sice nedělá zázraky, ale je schopen položit rozumné a pravdivé základy víře. Je takovým reformátorem, který respektuje církev a papeže. Je na jednu stranu chudý a skromný, ale na druhou stranu je přesvědčen o legitimnosti soukromého vlastnictví, je milosrdný, ale nezaslepený. Je synem Krista, ale také synem svého národa.

Fogazzaro se v něm viděl, snažil se taky tak žít, Rosminiho život byl pro něj ideál. Pohrával si s myšlenkou mnišského života, který nemá poustevnický charakter, ale je zapojen do dění ve světě, modlí se doopravdy svou myslí a pracuje i přesto, že je unaven tělem i duší, a je schopen odpoutat se od pozemských statků. Poznal ale, že je neschopný dosáhnout takového stavu kvůli nedostatku vůle.

Podle Fogazzara by se víra měla vnímat niterně a člověk by se měl řídit morálními zásadami, což platí pro věřící, ale hlavně pro instituci církve, která jim má jít příkladem, proto byla podle něj reforma nutná.

Shrňme tedy všechny vlivy na jeho impulz k rozhodnutí reformovat církev. V první řadě to byl jeho vlastní niterní zážitek, dále to byla náboženská výchova strýce Giuseppa Florese a učitele Giacoma Zanelly, dále samostatná četba autorů Victora Huga, Adama Mickiewicze, Alessandra Manzoniho a Josepha Alphonse Gratryho a nejsilnějším podnětem byly *Cinque Piaghe* od Rosminiho.

Poslední desetiletí devatenáctého století bylo ve znamení krize mezi církví a moderní kulturou, tzv. modernismem, což bylo jak teologické, tak umělecké hnutí v Evropě i ve Spojených státech amerických. Tzv. teologický modernismus byl myšlenkový směr přelomu 19. a 20. století, který se pokusil spojit historické křesťanství s moderní vědou a filozofií. Modernismus přišel s aplikací historicko-kritické metody v biblické exegezi a dějinách dogmatu, dogmatické pravdy nejsou podle modernistů věčné, nýbrž dobově podmíněné. Papež Pius X. (1903-1914) reagoval na modernismus tím, že jej odsoudil jako herezi. Fogazzaro byl jedním z představitelů tohoto teologického modernismu. Sledoval americký a německý přístup k náboženství. Německý *Reformkatholizismus* Hermanna Schella, Josepha Müllera a Franze Xavera Krause se odkláněl od Říma a hlavně od jezuitů a měl za cíl reformovat církev a zharmonizovat ji s vědou, což byl i Fogazzarův ideální cíl. Vadilo jim postoupení rozumu a poslušnosti ve prospěch sporné autority, kterou pro ně představovala církev. S právě zmíněným F. X. Krausem se spřátelil, spojoval je zájem o Rosminiho dílo a o Danta a Cavoura.

Centrem setkávání Fogazzara s jeho přáteli - italskými modernisty, se stala Casa Melegari v Římě. Později roku 1899 se stal členem jiného kulturně-náboženského spolku, který se scházel v domě Pia Molajoniho v Římě. Členy tohoto spolku byli tito katoličtí modernisté: Romolo Murri, Salvatore Minocchi, Umberto Fracassini, Alessandro Ghignoni, Ernesto Buonaiuti a Giovanni Genocchi.

Byl pozitivně přijat kardinálem Bonomellim v Cremoně, který byl poměrně otevřený liberálním postojům a přístupný reformám modernistů. Bonomelli si totiž uvědomoval, že je třeba dialogu mezi církví a soudobou kulturou, a navíc byl také vyznavačem Rosminiho myšlenek.

Fogazzaro sympatizoval s papežem Lvem XIII., po něm byl na papežský stolec dosazen Pius X., který spisovatele zklamal. Přál si, aby se papežem stal buď kardinál Bonomelli, nebo Scalabrini. Pius X. totiž nebyl dostatečně moderní a podle Fogazzarova

názoru byl dosazen z politických důvodů. Svůj nesouhlas vůči tomuto aktu vyjádřil v románu *Il Santo (Světce)*, který v té době psal

Il Santo je Fogazzarův ideologický román, do kterého vložil všechny své představy o nové podobě církve, vnímání víry a hlavně v něm vykreslil ideálního představitele církve, který nabývá vlastností světce, jak už plyne ze samotného názvu díla. Tímto světce je Pietro Maironi, hlavní hrdina *Malého moderního světa*, syn Luisy a Franka. Ačkoliv je na první pohled patrné, že otázky víry jsou velkým tématem románu *Malý starodávný svět*, teprve v *Malém moderním světě* „světec“ vykrytalizoval. Oficiálním datem vzniku postavy „světce“ je 16. prosinec 1900, kdy vyšla první část *Malého moderního světa* v časopise *Nuova Antologia*. Autor Fogazzarovy biografie Nardi tvrdí, že koncept „světce“ vznikl už dříve, a to někdy po roce 1896, když Fogazzaro začal tento román psát. Jistým „předstupněm“ světce, by se dal už označit Franco z *Malého starodávného světa*, u kterého je jeho zbožnost opravdová, nikoliv pokrytecká, jako je ta jeho babičky – markýzy Maironiové, která představuje právě tu podobu bigotního katolictví, které Fogazzaro kritizoval. Následující úryvek přibližuje Frankův vztah k markýzinu pojetí víry.

„Franco vstoupil do salónu, když nosový hlas říkal sladká slova ‚Ave Maria, gratia plena‘ s takovou lhostejností a medovým pokrytectvím, že se mladíka vždycky zmocňovalo ďábelské pokušení se poturčit. Šel a skryl se do tmavého kouta a za celou tu dobu neotevřel ústa. Nebyl s to zbožně odpovídat na ten hlas, který ho tolik dráždil.“ (s. 34)

„Franco entrò un sala mentre la voce nasale diceva le soavi parole ‚Ave Maria, gratia plena‘ con quella flemma, con quella untuosità , che sempre gli mettevano in corpo una tentazione indiavolata di farsi turco. In giovine andò a cacciarsi in un angolo scuro e non aperse mai la bocca. Gli era impossibile di rispondere con divozione a quella voce irritante.“ (s.59)

Franko se nechce uchýlit do ústraní, chce být především dobrý otec a manžel, ale jeho víra už není založena na konvenci či slepé poslušnosti a odevzdanosti, ale na snaze stát se pomocí víry silnějším, lepším člověkem.

„Il santo“, tedy Frankův syn Pietro, je členem strany vedené katolíky, dokonce se stane i starostou, později je ale znechucen praktikami ostatních členů, jejich spory, klepy, úzkoprsostí a jejich osobními zájmy. Tato povrchnost a pokrytectví kolegů mu vadily. Podle Maironiho by měla přijít reforma církve zevnitř, reformovat by se měla církevní nauka, disciplína kněží i nejvyššího církevního vedení. Měl by se najít způsob, kterým se bude moci skloubit stávající náboženství s novými velkolepými poznatky vědy o evoluci. Problematický byl pro něj taky vztah církve a nového italského státu.

To, že do postavy Pietra Fogazzaro projektoval své náboženské smýšlení a své názory na katolickou církev své doby, můžeme vidět například v této citaci, ve které je zachycen okamžik, kdy je Pietro zklamán církví, a to odstartuje jeho reformní chování.

„Chi sa – sbotta Maironi rivolto a Jeanne – se tutti i cattolici fossero come un vecchio prete che conosco, non avrei perduta la fede. Anche lui, però! Mi dice che non devo giudicare la Chiesa cattolica da qualche centinaio di persone e io non sapergli rispondere che da tutta intera la Chiesa cattolica si va ritirando la vita, che tutto vi è antiquato, dalla parola del Vaticano e quella dell'ultimo cappellano di campagna.“²¹

„Kdo ví – vyhrkne Maironi k Jeanne – kdyby byli všichni katolíci jako jeden starý kněz, kterého znám, neztratil bych víru. Jenomže už i on! Říká mi, že nemohu soudit katolickou církev podle pár stovek lidí. Nedokázal jsem mu říct, že život se postupně vzdaluje od celé katolické církve, že je v ní všechno zastaralé, počínaje tím, co tvrdí Vatikán, konče tím, co povídá ten nejposlednější zvoník.“²²

Il Santo se stal jednou z nejčtenějších knih evropského modernismu a dostal se ke čtenářům i ve Spojených státech. Musel čelit mnohým polemikám a kritikám. Nakonec byl 5. dubna 1906 po pěti měsících od svého vydání zařazen na Index zakázaných knih, nicméně již za tu dobu se stačilo prodat dvacet čtyři tisíc výtisků.

Konflikt církve a modernismu vyvrcholil roku 1907, kdy papež ve své řeči označil toto hnutí za souhrn všech herezí. Stoupenci papeže a potažmo celé církve, kteří bojovali s katolickými modernisty, se nazývali integralisté. Řídili se výhradně podle tradičního církevního učení a neexistovala pro ně jiná pravda, než ta církevní a papežova.

2.3.4.4. Víra x Rozum

Téma víry a rozumu považuji v tomto díle za klíčové. Tyto dva životní postoje vytvářejí konflikt mezi Frankem a Luisou. Oba o sobě vědí, že jsou jiní a že mají jiný názor na svět i Boha, ale respektují se, až do chvíle, kdy je potká neštěstí v podobě smrti jejich dcery, poté tento konflikt vygraduje a na čas je od sebe rozdělí, jak citově, tak fakticky. Sama Luisina matka Franca varuje před Luisinou povahou, protože ví o jejích skrytých myšlenkách, které zdědila po otci.

²¹ Fogazzaro, Antonio. *Piccolo mondo moderno*. (str. 161).

²² Vlastní překlad.

Franco je katolík, který důsledně dodržuje všechny církevní povinnosti a obřady. Od babičky se mu dostalo katolické výchovy. I ona je zapálená katolička, ačkoliv její činy a záměry svědčí o pravém opaku. A v tom právě tkví to úskalí, člověk se může chovat jako příkladný katolík, denně se modlit, chodit pravidelně na mši, ale co naplat, když se ve skutečnosti chová zákeřně, načež to poté odčiní zpovědí nebo otčenášem.

Luisa je tohoto přístupu pravým opakem. Po otci zdělila skeptický pohled na církevní učení. Do kostela sice chodí, ale nepravidelně. Věří, že člověk má konat dobro a ctít spravedlnost na pozemském světě a nečinit to proto, aby se po smrti dostal do ráje. O Bohu má představu takovou, že je až příliš velký a příliš vysoko na to, aby se s ním lidé mohli přímo spojit a mluvit k němu. Proto se sama ani nemodlí, modlila se jedině v případě, když zemřela její matka, ale činila to bez přesvědčení, jen proto, že by si to matka bývala přála. Nevěřila, že by matčina duše mohla být na nebi mezi hvězdami. Luisa se z počátku zdá být silnější, rozumnější a osvícenější než Franco. Když Luisa diskutuje s profesorem Gilardonim o náboženských otázkách, blíží se k názoru, že lidé využívají náboženství k vlastnímu blahobytu a ze ziskčnosti, nikoliv pro službu Bohu nebo bližnímu. I přes to, že v Boha věří, není přesvědčená o pravdivosti dogmat a nevěří v posmrtný život. A říká:

„Mám pocit, že někdo by mohl namítnout: co nutí Boha k tomu, aby nám daroval nesmrtelnost? Nesmrtelnost duše je vynálezem lidského sobectví, které chce konec konců sloužit Bohu pro vlastní pohodlí. Chceme odměnu za dobro, které prokazujeme svým bližním a dožadujeme se trestu za zlo, které na nás páchají ostatní. Měli bychom se naopak smířit s tím, že také my úplně umíráme, jako umírá každá živá bytost, měli bychom za svého života hledat spravedlnost pro sebe a pro své bližní bez naděje na budoucí odměnu, jenom proto, že to Bůh od nás žádá, jako chce, aby každá hvězda vydávala světlo a každá rostlina vrhala stín. Co vy si o tom myslíte?“ (str.120)

„Mi pare che qualcuno potrebbe dire: che obbligo ha Iddio di regalarci l'immortalità? L'immortalità dell'anima è una invenzione dell'egoismo umano che in fin dei conti vuol far servire Iddio al comodo proprio. Noi vogliamo un premio per il bene che facciamo agli altri e una pena per il male che gli altri fanno a noi. Rassegnamoci invece a morire anche noi del tutto come ogni essere vivente e facciamo sin che siamo vivi la giustizia per noi e per gli altri, senza speranza di premi futuri, solo perché Iddio vuole da noi questo come vuole che ogni stella faccia lume e ogni pianta ombra. Cosa Le pare, a Lei?“ (str.165)

Ani ve způsobu výchovy dcery nebyli Luisa s Frankem zajedno. Zda ji vychovávat v mravním nebo v náboženském duchu. Pouto mezi Luisou a Marií bylo silnější, než to mezi Marií a Frankem. Luisa na ni byla hrdá a považovala ji za součást sebe. Nelíbilo se jí, že v ní Franco pěstuje náboženský cit.

Během manželství Franco začal tušit, že jednou ten názorový rozdíl mezi ním a jeho ženou vygraduje ve velkou bolest. Rozdílný pohled na výchovu byl jeden signál, dalším byl úplně jiný pohled na spravedlnost. Když se jí svěřil s existencí závěti, nemohli se dohodnout, co podniknou. Luisa chtěla, aby jim dědictví připadlo, ne z touhy po bohatství, ale kvůli tomu, aby se napravila spáchaná nespravedlnost.

„Neberme si ty peníze, dej je, komu ty chceš. Já cítím důvody spravedlnosti. Je tu vůle tvého děda, která se musí ctít, je tu zločin, který spáchala tvá bába. Jsi tak zbožný, a proto musíš vidět, že tuto listinu vynesla na světlo božská spravedlnost. Ty se chceš postavit mezi božskou spravedlnost a tuto ženu?“ (str. 185)

„Non pigliamoli i denari, dàlli a chi vuoi tu. Io sento le ragioni della giustizia. C'è la volontà di tuo nonno da rispettare, c'è un delitto che tua nonna ha commesso. Tu sei tanto religioso, devi riconoscere che questa carta l'ha fatta venir fuori la giustizia divina. Tu ti vuoi mettere fra la giustizia divina e questa donna?“ (str. 243)

Luisa potom celou noc přemýšlela o spravedlnosti a pomyslela si, že:

„(...) náboženství drží palec přecitlivělým slabochům a jak je neschopné vytvořit v myslích svých věrných stoupenců pravý pojem spravedlnosti, třebaže pořád hlásá žízeň po spravedlnosti.“ (str. 187)

„(...) la religione favorisca i sentimentalismi neboli, com'essa che predica la sete della giustizia sia incapace di formare negl'intelletti devoti a lei il vero concetto di giustizia.“ (str. 245)

Postupně zjišťuje, jak se její úcta k Frankovi zmenšuje.

Profesor Gilardoni se rozhodne vyřešit problém se závětí, a tak zamíří k markýze. Když se o tom Franco dozví, hněvá se a nedokáže to Gilardonimu odpustit, což by jako správný křesťan měl umět a udělat to, a právě to mu Luisa vyčítá, a zde je dobře vidět jeho vztah k víře a rozumu.

„Je to přítel, udělal velkou chybu, tuze velkou chybu, ale měl dobrý úmysl. Jakou cenu mají Frankovy zásady o křesťanské lásce a odpouštění urážek, jestliže nedovede odpustit ani člověku, který mu chtěl udělat dobro? Přitom jí vytanuly v mysli myšlenky, které neřekla. Napadlo jí, že Franco odpouští marnotratně, když to odpouštění je spojeno s jakýmsi bláznovstvím a slávou, ale že s odpouštěním velmi šetří, když pro ně mluví jenom důvody zdravého rozumu.“ (str. 217)

„Era un amico, aveva errato gravemente, gravissimamente, ma con buona intenzione. Dove andavano a finire le massime di Franco, la carità, il perdono delle offese, s'egli non perdonava neppure a chi aveva voluto fargli del bene? Ella pensò, qui, cose che non disse. Pensò che Franco perdonava moltissimo quando a perdonare c'era follia e gloria e perdonava pochissimo quando c'erano semplicemente ottime ragioni di farlo.“ (str. 280)

Ještě toho samého večera došlo mezi nimi k významné hádce, mimochodem to byl předvečer Francova odjezdu do Piemontu. V té hádce vyšlo najevo to, co si Luisa skutečně o Francovi myslí. Franco si to však nenechal líbit a náležitě na ně reagoval. Řekl jí, že má

pocit, že mu nikdy nepatřila celá její duše, a tak se mu poprvé Luisa otevřela, a to i za cenu toho, že to oba dva raní a Franka poníží a odcizí se mu. Vyjde najevo, že ví, jak moc je pobožný, podobně jako její matka, a právě proto jí to nevadilo, jenomže postupem času zjistí, že je jiný, než za jakého ho považovala.

„Ty máš náboženské představy mé matky. Moje matka chápala a také ty chápeš náboženství jako souhrn článků víry, obřadů a příkázání, jež jsou inspirovány a ovládány láskou k Bohu. Já jsem vždycky měla odpor k takovému chápání náboženství, nikdy jsem nedovedla opravdu cítit, ať jsem se snažila, jak snažila, tu lásku k Bytosti neviditelné a nepochopitelné, nikdy jsem nedovedla pochopit, jaký to má smysl přijímat věci, jimž člověk nerozumí.“ (str. 220)

„Tu hai le idee religiose di mia madre. Mia madre intendeva e tu intendi la religione come un insieme di credenze, di culto e di precesi, ispirato e dominante dall'amor di Dio. Io ho sempre avuto ripugnanza a concepirla così, non ho mai potuto veramente sentire, per quanto mi sforzassi, questo amore di un Essere invisibile e incomprensibile, non ho mai potuto capire il frutto di costringer la mia ragione ad accettare cose che non intende.“ (str. 283)

Udeřila na něj silnými slovy.

„Zjistila jsem, že jsi vtělená добрta, že máš nejhoroucnější, nejvelkomyslnější a nejušlechtilější srdce na zemi, ale že tvá víra a tvé jednání obracejí všechny ty poklady takřka v niveč. Nic jsi nedělal. Byl jsi šťasten, že miluješ mě, děvčátko, Itálii, své květiny, svou hudbu, krásy jezera a hor. V tom jsi poslouchal svého srdce. Pro vyšší ideál ti stačilo věřit a modlit se.“ (str. 220)

„Ho trovato che tu eri la bontà stessa, che Avii il cuore più caldo, più generoso, più nobile della terra, ma che la tua fede e le tue pratiche rendevano quasi inutili tutti questi tesori. Tu non operavi. Tu eri contento di amar me, la bambina, l'Italia, i tuoi fiori, la tua musica, le bellezze del lago e delle montagne. In questo seguivi il tuo cuore. Per l'ideale superiore ti bastava di credere e di pregare.“ (str. 284)

Vyčetla mu, že je sice veliký vlastenec, ale nic nečiní. To, že odchází do Piemontu, je spíše z finančních důvodů, protože odbojovou činnost by stejně tak mohl provádět i z Valsoldy, a jen vymýšlí výmluvy, aby se ospravedlnil.

„To tvé lenošení sílilo můj odpor k tvému pojetí náboženství a moje úsilí o vytvoření jiného pojetí.“ (str. 221)

„Questa inerzia favoriva la mia ripugnanza al concetto tuo della religione e la mia tendenza ad un altro concetto.“ (str. 285)

A svěřila se mu se svým skutečným pojetím Boha.

„Bůh existuje, je také mocný, je také moudrý, všechno podle tvé víry; ale vůbec mu nezáleží na našich modlitbách a na naší úctě. Jeho vůle mluví ze srdce, které nám dal, ze svědomí, které do nás vložil, z místa, na které nás postavil. Chce, abychom milovali všechno dobro, abychom nenáviděli všechno zlo.“ (str. 221)

„Dio esiste, è anche potente, è anche sapiente, tutto come credi tu; ma che noi lo adoriamo e gli parliamo non gliene importa nulla. Ciò ch'egli vuole da noi lo si comprende dal cuore che ci ha fatto, dalla coscienza che ci ha dato, dal luogo dove ci ha posto. Vuole che amiamo tutto il bene, detestiamo tutto il male, e che operiamo con tutte le nostre forze secondo quest'amore e quest'odio.“ (str. 285)

Frankovou reakcí je to, že Luisu nařkne z toho, že je povýšená, soudí, káže a myslí si, že ona jediná ví, co Bůh chce.

Nazítří se usmíří, ale tento názorový střet, již navždy bude v jejich paměti.

Právě bylo řečeno, že si nerozuměli v otázce víry, nicméně Luisa onen rozdíl respektovala a projevilo se to na výchově dcery, nakonec Frankovi ustoupila a nevadilo jí, že Franco vede dceru ke každodennímu modlení. Každý rodič jí tak ze sebe dával něco jiného, Luisa ji vedla ke spravedlnosti a uctívání dobra. Franco jí učil zásadám křesťanství.

Nastává osudový zlom, jejich dcera Marie spadla do jezera a zoufale se jí snaží zachránit, nepodaří se to, Marie umírá, ale Luisa ji odmítá opustit a vykřikuje: „Ne! Není v ráji! Je moje! Bůh je zlý! Ne! Já mu ji nedám!“ (s.271) / „No!“ stridette „no! Non in Paradiso! È mia! È mia! Dio è cattivo! No! Non gliela do!“ (s.343) Luisa odmítá existenci Ráje a nereaguje na přesvědčování faráře, aby ji alespoň svěřila do rukou své zemřelé matky, která se o ni v Ráji postará, ale Luisa s pláčem odpoví: „Už jste pochopil, že já vůbec nevěřím na ten váš ráj! Můj ráj je tady!“ (s.272) / „L' à capii che ghe credi minga, mi, al So Paradis! El me Paradis l'è chi!“ (s.343)

Pro Franka dceřiná smrt znamená trest za to, že se nechoval podle toho, jak mu káže jeho víra. Byl moc ješitný a skoupý na dobré skutky. Proto s pokorou přijímá tento trest a probouzí se v něm nové odhodlání do budoucna. Touží po nové šanci, aby mohl být lepším člověkem, pracovat a sloužit Itálii.

U Luisy ale nastane převrat, její slabá víra vyprchala, a nyní pro ni již Bůh neexistuje, a pokud by přeci jen existoval, byl by zlý a nespravedlivý.

„Zatímco se svítání měnilo v plameny jitřenky, zářilo Frankovo čelo odrazem vnitřního světla a usazené oči mu planuly životní silou: Luisino čelo bylo pořád temnější a temnoty stoupaly ze dna jejích vyhaslých očí.“ (str. 287)

„Mentre l'alba si accendeva in aurora, la fronte di Franco venivasi irradiando di una luce interiore, gli occhi suoi ardevano, fr ale lagrime, di vigor vitale: la fronte di Luisa sempre più si oscurava, le tenebre salivano in fondo a' suoi occhi spenti.“ (str. 362)

Tímto momentem se změní životní postoje Luisy a Franka. Netečný Franco postupně nabude životní energie a stane se mužem činu povzbuzován v první řadě svou vírou. Luisa

naopak ztratí svůj nadhled, elán a racionalitu, nevzdaluje se z Valsoldy, protože chce být nablízku své dceři, unáhle se ke spiritismu a celkově se uzavře před světem, nemá žádnou vizi do budoucností, dokonce přemýšlí o sebevraždě, aby mohla být v hrobě (nikoliv v nebi!) se svojí dcerou.

Tuto část jsem záměrně zpracovala hlavně na základě úryvků a výpovědí protagonistů shromážděných z průběhu celého románu. Výborně totiž vykreslují Luisinu i Frankovu představu o víře a kulminují až v jejich klíčový svár. Od začátku se zdá, že Luisa je ta osvícená a pokroková v otázkách víry, ale Fogazzaro nám chce ukázat, že tomu tak není. Franco je tím, kdo má správný postoj k víře i životu, ale k tomu, aby nás o tom přesvědčil, by nemohlo dojít, nebýt Mariiného utonutí. Po něm se změní jeho životní postoj, a na něm nám Fogazzaro ukazuje příkladného katolíka, který v sobě již má mnoho ze zmiňovaného modelu „světce“.

2.3.4.5 Pokrok x tradice

Malý starodávný svět je nositelem tradice, což je zřejmé už z přívlastku „starodávný“. Dějiště románu je zeměpisně prakticky izolovaná oblast – z jedné strany obklopená jezerem, z druhé horami, proto se k obyvatelům Valsoldy pokrok dostává pomalu, a ti se stále řídí tradicemi z minulých dob. Jsou zvyklí na to, koho respektovat, co dělat, co odmítat, a nemíní to měnit. Slova inženýra Ribery, který, jak se zdá, je ochoten přizpůsobit se, nebo alespoň nebránit pokroku, popisují místní situaci: „Ale já, drahý pane Jakube, jsem člověk starodávný jako vy, člověk z doby Karla V., jak se tady říká. Svět si teď jde jinými cestami, a musíme jej nechat jít.“ (str. 43) („Ma io, caro signor Giacomo, sono un uomo antiquato come Lei, un uomo del tempo di Carlo V, come si dice qui. Adesso il mondo va diversamente e bisogna lasciarlo andare.“) (str. 69)

Tematické pojetí pokroku vůči tradici u Fogazzara nevidím ani tak v technickém pokroku, jako v tom myšlenkovém, a řadila bych ho do úzkého spojení s tématem katolictví a víry. Onen pokrok tkví v nových vědeckých poznatcích z oboru biologie – tedy objevu evoluce živočišných druhů, který naprosto boří tradiční představy o původu nejen člověka, ale celého světa, a hlavním konfliktem se stává konfrontace s církevními dogmaty. Fogazzaro se snaží skloubit nějakým způsobem katolické učení a evoluci. Téma evoluce v románu výslovně nerozebírá, ale považuji za důležité je zmínit, protože se o toto téma velmi zajímal.

Dalo by se říci, že k evoluci připodobňuje vztah Franka a Luisy, který prochází vývojem. Vyvíjí se zvláště postava Franka, který podléhá velké změně, kterou bych přirovnala k vývoji v dokonalejší a životaschopnější formu života.

Sám Franco si uvědomuje, že se změnil, uvědomuje si to o to více, když vidí, jak Luisa ztrácí svou životní sílu.

„Pro mne by bylo líp všechno skončit v jezeře,“ řekla hořce. Manžel ji vzal rukou kolem pasu, odtrhl ji od zábradlí, pustil ji a zvedl ruku do vzduchu. „Ty?“ zvolal rozhorleně. „Tak mluvíš ty, která jsi vždycky říkala, že se život musí brát jako válka? A ty by sis ten boj představovala takhle? Kdysi jsem si myslel, že silnější jsi ty. Teď poznávám, že já jsem ten silnější. Mnohem silnější! Víš, ty si ani nedovedeš představit, co jsem já za tyhle roky vytrpěl.“ (s.344)

„Per me sarebbe meglio finála nel lago“ diss’ella, amaramente. Suo marito le cinkla vita con un braccio, la strappò dal parapetto e la lasciò libera, levò il braccio in aria. „Tu?“ esclamò con sdegno. „Parlar così, tu che dicevi sempre di prender la vita come una guerra? E il tuo modo di combattere sarebbe questo? Io credevo una una volta che la più forte fossi tu. Adesso intendo che sono io il più forte. Molto più! Sai neanche immaginare...“ (s.428)

Jeho pokrokový pohled na svět spočívá mimo jiné v tom, že odrazuje Luisu od spiritismu, kterému se po dceřině smrti věnuje.

„Teď se už nemluví o stolicích a o duších, teď se hovoří jen o diplomacii a o válce (...“

„Zdá se, že vydrážděná představivost může způsobit, že vidíme a slyšíme jako věc skutečnou to, co není.“ (s. 324)

„Adesso non si discorre più nè di tavolini nè di spiriti, non si discorre che di diplomazie e di guerra (...“

„Pare che l’immaginazione, ecitata, possa far udire e vedere come reale ciò che non è.“ (s.405)

Vzal na sebe také povinnost žít svou rodinu, kterou předtím nechával na strýci Riberovi. Pochopil, že jako hlava rodiny, ji musí zaopatřit.

„Chápeš,“ řekl jí, „že aspoň několik měsíců nebudu moci nic posílat. Tyhle peníze nejsou moje, vypůjčil jsem si je.“ Potom vyňal z kapsy zapečetěný dopis. „A to je má poslední vůle,“ dodal. „Mám málo, ale musím se postarat i o to málo.“ (s.347)

„Capisci“ le disse „che almeno per qualche mese non potrò mandar nulla. Questi non sono miei, li ho avuti a prestito.“ Poi trasse di tasca una lettera suggellata. „E questa è il mio testamento“ soggiunse. „Ho poco ma devo pur disporre anche di quel poco.“ (s.431)

Fogazzaro Darwina poprvé zaregistroval až několik měsíců po vydání slavného díla *O vzniku druhů přírodním výběrem (1859, On the Tendency of Species to form Varieties; and on the Perpetuation of Varieties and Species by Natural Means of Selection)*, ale podnět

k tomu, aby se tímto tématem zabýval, mu dal svazek amerického geologa Josepha Le Conta (1823 – 1901) *Evoluce a její vztah k náboženskému myšlení* (1888, *Evolution: its History, its Evidences, and its Relation to Religious Thought*). Ten v některých kapitolách rozebírá problém náboženství a formuluje hypotézu, že přírodní síly odpovědné za vývoj druhů mohou podléhat přímému vlivu božské vůle. Na toto téma Fogazzaro 22. února 1891 uspořádal přednášku na Institutu věd a umění v Benátkách. Základní spisovatelovou tezí je, že vědecký objev přírodní evoluce není neslučitelný s křesťanským dogmatem a s biblickým výkladem stvoření.

Za neslučitelnost podle něj mohli ti vědci a lidé, kteří měli daleko k náboženství buď z nevědomosti, nebo z nenávisti. Polemizoval s evolucionisty a s materialisty, kteří chtěli eliminovat Boha a dospět k přísnému monismu, a kteří měli vliv na odklon mladých lidí od víry. Na druhou stranu nesouhlasil ani s katolíky, kteří zaostávali za evolucionisty a kteří ze strachu, který jim naháněly závěry přírodovědného výzkumu, prohlašovali, že onen vědecký objev je pochybný a chtěli znovu, jako za časů Galilea, vydat vědu napospas církevním dogmatům, respektive chtěli postavit katolický svět proti pokroku. Fogazzaro žádal, aby se katolictví a jeho dogmata znovu podrobila přezkoumání, aby se ověřilo, zdali se v rámci nich nedají nalézt nějaké známky, které by prokázaly evoluci. Podle něj křesťanská dogmata zůstanou beze změny v jejich nadlidské skutečnosti, jejich chápání se odvíjí od společenské evoluce.

Kardinál Bonomelli Fogazzara dokonce varoval. Spisovatelovy názory, které prezentoval veřejnosti, byly v té době odvážné a pro něj nebezpečné. Fogazzaro ale oponoval, hájil se tím, že chce projevit poctu Bohu a nechce, aby se mladí lidé odkláněli od náboženství pod silným vlivem evolucionistů, kteří ho neuznávali.

Časopis, který dával prostor debatě o evoluci, založil Lorenzo Michellangelo Billia. Jmenoval se *Il Nuovo Risorgimento* (Nové obrození) a vycházel v Turíně. Fogazzaro v něm publikoval článek *L'origine dell' uomo e il sentimento religioso* (Původ člověka a náboženské citění).

Fogazzaro stále řešil překážku, kterou byla otázka „duše“. Pokud člověk vznikl jako produkt evoluce, tedy vývojem ze zvířete, není tedy jasné, v kterém okamžiku získal duši, nebo zda už ji měl předtím. Nebo to snad byl Bůh, kdo v jistém bodě ukončil evoluci? Na toto téma 2. března 1893 uspořádal další přednášku *O původu člověka a náboženského citění* na Collegio Romano, vyjádřil tam svou myšlenku převzatou od Rosminiho, o tom, že duši lidská

bytosť získava až svým vývojom, nikoliv svým vznikem, tedy v embryu. Problém duše se objevuje i v *Malém starodávném světě*, když Luisa přemýšlí o tom, kde je a co po smrti dělá její zemřelá matka a utonulá dcera, tedy co se děje s lidskou duší, pokud vůbec nějaká je.

Za tyto názory byl Fogazzaro kritizován katolickými novinami *L'osservatore cattolico* a *La Civiltà Cattolica*, jimž vadilo, že z pozice laika pobízí a nabádá veřejnost v co má a v co nemá věřit.

3. Závěr

Snad každého spisovatele ovlivňuje jeho doba a prostředí, a Antonio Fogazzaro nebyl výjimkou. Z jedné strany na něj působil italský verismus, který ho však výrazně neovlivnil, více na něj zapůsobila spíše francouzská dekadence a do jisté míry i díla literátů z okruhu milánské scapigliatury, s nimiž se stýkal a přátelil (zejména s Arrigem Boitem). Pod těmito vlivy vznikly zejména jeho první romány *Malombra* a *Danilele Cortis*. V románu *Malý starodávny svět* dekadentní inspirace a motivy částečně ustoupily ve prospěch hlubšího rozpracování psychologie postav a rozvinutí témat, která byla pro Antonia Fogazzara důležitá a měl potřebu je řešit a upozornit veřejnost na jejich závažnost. Těmito tématy byla víra v Boha, reforma církve a vytvoření harmonie mezi soudobými vědeckými poznatky a náboženským učením. Podnět pro tento trvalý zájem u něj částečně zavdala vnitřní náboženská krize, kterou po několika letech úspěšně překonal, a dokonce se díky ní ještě prohloubilo jeho náboženské cítění. Naučil se víru prožívat niterně a začal se věnovat studiu náboženských statí od liberálních katolíků, které mu poskytly nový a jiný pohled na náboženství, který se dá označit jako modernistický. Zvláště významný byl pro něj Antonio Rosmini, jehož názory přijal za své a předával dál veřejnosti prostřednictvím přednášek, které pořádal, a hlavně ve svém prozaickém díle. Když se objevily zprávy o Darwinově objevu přírodní evoluce, církve na ně zareagovala negativně a skepticky, což zapříčinil strach z úpadku, pro nějž měla pádný důvod, neboť tyto nové poznatky nebyly kompatibilní s biblickým učením o původu světa. Fogazzaro, ovlivněn četbou Rosminiho a Le Conteových studií, byl ale jiného názoru, domníval se, že lze najít cestu pro skloubení obou dvou pojetí vzniku světa.

Malý starodávny svět je výjimečné dílo v tom, že se autorovi podařilo nenásilnou a velice poutavou formou předat své ideje čtenářům. Mnoho spisovatelů do svých děl vkládá své životní myšlenky, protože je chce předat lidem, nebo jimi veřejnost dokonce ovlivnit. Fogazzarovi se to ovšem podařilo, a jeho „receptem“ na úspěch byla přístupnost díla takřka všem čtenářům. Na první pohled se totiž zdá, že jde o román spadající do okruhu triviální literatury, což byla velice dobře fungující žánrová maska, aby se jeho myšlenky dostaly mezi silnou měšťanskou vrstvu, na kterou je zacílil. Napomohl mu k tomu i výběr takové formy jazyka, která by byla co nejsrozumitelnější širokým vrstvám obyvatelstva, a kterou obohatil o prvky lombardského dialektu. Pokud jde o tematické volby, užil takové prostředky, které byly lákavé pro čtenáře jeho doby. Jedním z nich byl oblíbený spiritismus, který vnášel do

díla tajemno, a dále to byly historické události Risorgimenta, které veřejnosti připomínaly nedávno završený zdárný boj za vlast a sílu národa.

Svou beletristickou tvorbou Fogazzaro usiloval o nutnost dialogu s církví a nutnost církevních reforem, čímž se zařadil do okruhu tzv. katolického modernismu. Církev však na jeho prózy reagovala negativně, román *Il Santo*, třetí díl maironiovské tetralogie se dokonce dostal na index zakázaných knih. Třebaže ani tehdejší literární kritika nehodnotila jeho tvorbu vždy kladně, ve své době byly Fogazzarovy romány nesmírně populární mezi čtenáři. O významu Fogazzara v tehdejší literární světě zase svědčí fakt, že se jeho jméno objevilo mezi kandidáty na Nobelovu cenu za literaturu.

Dnes je již jeho dílo spíše pozapomenuto, to, co je činilo pro čtenáře atraktivním: na jedné straně vášně a láska (mimomanželská, zakázaná) a na druhé vznešené mravní ideály, přitažlivé interiéry i exteriéry, už není tolik aktuální. Přesto má stále schopnost oslovit čtenáře a jeho mravní ideje jsou stále platné. Na románu *Malý starodávný svět*, který byl nostalgickým ohlédnutím už v době svého vzniku, se stárnutí projevilo asi nejméně.

4. Bibliografie

Primární literatura

FOGAZZARO, Antonio. Malý starodávný svět. Přel. Čep, Václav. Praha: Lidová demokracie, 1965

FOGAZZARO, Antonio. Piccolo mondo antico. Milano: Superbur classici, 2001

Sekundární literatura

BEDNAŘÍKOVÁ, Hana. Česká dekadence. Brno: CDK, 2000.

COX, Simon. Foster, Mark. Okultismus od A do Z. Přel. Eassey, Hana. Praha: Knižní klub, 2008

ČERNÝ, Václav. Soustavný přehled obecných dějin literatury naší vzdělanosti IV. Pseudoklasicismus a preromantismus, romantismus, realismus. Praha: Accademia, 2009

GIUDICI, Paolo. Romanzi di Antonio Fogazzaro piu altri saggi. Roma: Ateneo 1970

MARANGON, Paolo. Il modernismo di Antonio Fogazzaro. Bologna: Mulino 1998

PELÁN, Jiří, kolektiv autorů. Slovník italských spisovatelů. Praha: Libri, 2004

PROCACCI, Giuliano. Dějiny Itálie. Přel. Janderová, D., Klípa, B., Vinšová, K. Praha: NLN, 2007

ROSA, Alberto Asor. Storia europea della letteratura italiana. III. La letteratura della Nazione. Torino: Einaudi 2009

SALINARI, Carlo. Miti e coscienza del decadentismo italiano : D'Annunzio, Pascoli, Fogazzaro e Pirandello. Milano: G. Feltrinelli 1960

SANITRÁK, Josef. Kořeny aneb galerie osobností spiritismu, teozofie, mystiky a okultních nauk. Dějiny české mystiky 3. Praha: Eminent, 2010

Elektronické zdroje

Antonio Fogazzaro. [cit. 6. Července 2012] [posl. úprava 9. dubna 2012] [online] Dostupné na: http://it.wikipedia.org/wiki/Antonio_Fogazzaro

Crupi, Vincenzo. Dal modernismo alla modernità: il romanzo Leila di Antonio Fogazzaro. [cit. 16. července 2012] [online] Dostupné na:
<http://www.italianisti.it/FileServices/Crupi%20Vincenzo.pdf>

Evoluce . [cit 22. května 2012] [posl. úprava 21. května 2012] [online] Dostupné na:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Evolu%C4%8Dn%C3%AD_teorie

Zinnhobler, Rudolf. Modernismus a integralismus. [cit. 7.července 2012][online] Dostupné na: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2000-1/Modernismus-a-integralismus.html>

Štampach, I.O. Náboženská pluralita a její (ne)zvládnutí[online]. Na internet vloženo z : revue Teologie & Společnost, č.4/ 2006 [cit. 12. února 2012] Dostupné z: www.mystika.cz

5. Antonio Fogazzaro's Little World of the Past

The main theme of my thesis is Antonio Fogazzaro's best-known novel *The Little World of the Past*, which was published in 1895 and deals with the love story of aristocrat man called Franco Maironi and low-born woman called Luisa Rigei. The story takes place in the vicinity of lake Lugano in northern Italy on the background of Italian unification called Risorgimento and evolves themes of belief and of conflict of different views of life. In the first chapter I tried to put the novel into the European cultural and intellectual context, in which The *Decadent* movement was the main stream of this period, but primarily I concentrated on the Italian history and literary movements. In the second chapter I briefly introduced the author – Antonio Fogazzaro, focusing mainly on his life and works. The main part of my thesis I dedicated to the novel itself and to its analysis. I tried to analyze the formal aspect of the novel, its plot, the characters of the protagonists and the main themes, such as the spiritism, the Catholicism, the conflict between belief and reason, and the conflict between progress and tradition. In conclusion I summarized the observations of my analysis and valorized the contribution of the novel to Italian society.

Antonio Fogazzaro - Italian decadent novel – Risorgimento – faith – reason – catholicism – spiritism – family

6. Malý starodávný svět Antonia Fogazzara

Malý starodávný svět Antonia Fogazzara je tématem této bakalářské práce. Tento román byl vydán v roce 1895 v Miláně. Příběh se odehrává na pozadí italského sjednocení a pojednává o milostném příběhu mladé dvojice Luisy a Franka, jejichž lásce urputně brání Frankova babička, markýza Maironiová. Charaktery Luisy a Franka jsou naprosto rozdílné a na tomto základě vzniká pře, drama a morální ponaučení. Oba mají v sobě dobrou i špatnou stránku, které je třeba sloučit a zkrotit, aby našli správný životní směr. Tyto dva protichůdné charaktery nakonec dovádí k harmonii, navzájem se doplňují a je třeba, aby se přihodilo něco mimořádného, aby zasáhla nadpřirozená síla, která pro Luisu bude výstrahou a napomenutím, a pro Franka podnětem k hledání správného života. Osud tahá za nitky, připraví jim krizi a rozuzlí ji. Celý děj spočívá v boji, nejdřív skrytém, potom zjevném, mezi dvěma opačnými charaktery, které spojila láska, a které rozdílné ideály uvádějí do konfliktu a rozdělují. Záměrem autora je představit odlišné přístupy k víře v Boha, od skeptického nebo pokryteckého, až po opravdový a niterný, a poukázat na správnost života, který se odvíjí ve znamení víry; takový způsob života reprezentuje postava Franka. Fogazzaro se naplno tímto problémem zabýval a zásadně to ovlivnilo jeho život.

V první části jsem dílo zasadila do evropského kulturně-myšlenkového kontextu. Představila jsem hlavní umělecké směry posledních desetiletí a přelomu devatenáctého století, kterými byly hlavně dekadence a realismus. Dále jsem se zaměřila na italské prostředí, popsala jsem historické souvislosti, hlavní literární směry a jejich nejvýznamnější představitele.

Stěžejní část mé bakalářské práce tvoří analýza románu *Malý starodávný svět*. Nejprve jsem obecně popsala tento román po formální stránce, popsala jsem jazyk a tón vyprávění a určila výskyty dialektu. Dále jsem vyložila děj, který jsem již nastínila výše. V další části jsem charakterizovala hlavní představitele, kterými jsou Franco Maironi, Luisa Rigejová, markýza Maironiová, inženýr Ribera. Dále jsem charakterizovala prostředí děje, kterým je kraj kolem Luganského jezera, jež je svou polohou izolován, a proto se sem nedostává pokrok a lidé se řídí tradicemi dob minulých.

Dostáváme se k tematické části, ve které jsem analyzovala hlavní témata tohoto románu. Prvním z nich je spiritismus, hnutí, které se rozšířilo koncem devatenáctého století po celém světě, a kterému propadla hlavní představitelka. Krátce jsem toto hnutí představila

a zmínila jsem, jak ovlivnilo autora a jakým způsobem se projevuje v románu. Dalším tématem je již zmíněné Risorgimento. Toto vlastenecké hnutí podporoval a účastnil se ho hlavní představitel Franco. Risorgimento je nesmírně důležitý mezník v italských dějinách. Italové mu vděčí za vznik italského státu v roce 1861, přesto však nebylo podporováno všemi Italy v té době a někteří se dokonce klonili ke svým okupantům. Katolicismus je dalším z analyzovaných témat a zřejmě tím nejzásadnějším. Fogazzaro se zabýval otázkami víry, sám prožil osobní náboženskou krizi, kdy se vzdal víry, a to ho přimělo, aby se začal o tuto problematiku zajímat do hloubky. Studoval náboženské studie teologa Rosminiho a usiloval o reformu církve. Románem *Malý starodávný svět* započal románovou tetralogii, v níž téma katolictví rozpracoval, tento cyklus se skládá z románů *Malý starodávný svět*, *Malý moderní svět*, *Světec* a *Leila*. Nejvíce ideově je pojat román *Il Santo (Světec)*, a proto je mu také v této kapitole vyčleněn prostor. Následující téma víry a rozumu konfrontuje Frankovo a Luisino pojetí náboženské víry a znázorňuje jeho transformující se charakter ve prospěch postavy Franka, která se během románu vyvíjí a zdokonaluje. V kapitole, která se věnuje vztahu pokroku a tradice, jsem se zabývala Fogazzarovým zájmem o Darwinův objev přírodní evoluce, kterou se snažil sloučit s církevním učením, napsal o tom několik statí a uspořádal na toto téma přednášky, což mu přineslo velkou kritiku z řad církevních hodnostářů.

V závěrečné části jsem shrnula své poznatky, ke kterým jsem dospěla ve své analýze a zhodnotila jsem přínos tohoto románu pro italskou společnost Fogazzarovy doby, který byl významný, protože se mu podařilo vytvořit velice čtivé dílo, které mělo poutavý děj a vyznačovalo se výjimečnou přístupností pro rozsáhlé čtenářstvo. To mělo pozitivní dopad na efektivnost šíření Fogazzarových pokrokových myšlenek, nikoliv však provokujícím, ale spíše umírněným a konzervativním způsobem.

7. Il riassunto

L'opera letteraria *Piccolo mondo antico* di Antonio Fogazzaro (1842 – 1911) è il tema di questa tesi. Questo romanzo è stato pubblicato nel 1895 a Milano. La storia si svolge sullo sfondo dell'unificazione italiana. Si tratta di una storia d'amore di una coppia giovane, di Luisa, una ragazza borghese e Franco, un ragazzo nobile. Sua nonna – marchesa Maironi gli mette nella vita ostacoli perché non possano stare insieme. I caratteri di Franco e Luisa sono completamente diversi e su questa base nasce l'alterco, la situazione infocata e alla fine gli darà una lezione di morale. Ciascuno di loro ha in sé il lato positivo o buono e il lato negativo cattivo che non si rendono compatibili, ed occorre trovare la direzione giusta per la loro vita. L'autore si occupa d'illustrare e d'individuare il vero scopo dell'esistenza umana e accentua l'importanza della fede. Questi due caratteri opposti però raggiungono l'armonia, s'integrano reciprocamente, ma deve arrivare qualcosa di straordinario, una forza soprannaturale che li colpisca. Per Luisa sarà un avvertimento e l'allarme premonitario. Invece per Franco sarà uno stimolo per trovare la vita giusta d'azione. Il destino gioca con loro e gli prepara una crisi che alla fine riescono a risolvere. L'intera storia è una lotta, prima quella latente e poi quella palese, una lotta tra i due caratteri diversi, i caratteri che prima sono stati connessi dall'amore e dopo sono stati messi in conflitto per colpa degli ideali diversi.

Nella prima parte ho assestato l'opera nel contesto europeo culturale e intellettuale. Ho presentato i movimenti principali artistici di quel periodo dello scorcio del secolo diciannovesimo, che sono soprattutto il decadentismo e il realismo. Poi mi sono concentrata sull'ambiente italiano, ho descritto il contesto storico, i principali movimenti letterari e i loro rappresentanti principali.

La parte principale della mia tesi consiste in un'analisi del romanzo *Piccolo mondo antico*. All'inizio ho descritto generalmente questo romanzo decadente dal punto di vista formale. Ho focalizzato sul linguaggio e la sfumatura della narrazione e le presenze del dialetto. Inoltre, ho spiegato la trama che ho già accennato. Nella sezione seguente ho descritto i principali caratteri dei protagonisti: Franco Maironi, Luisa Rigei, la marchesa Maironi, ingegnere Ribera e l'ambiente in cui si svolge la storia cioè il Lago di Lugano.

Proseguiamo al capitolo in cui ho cercato di analizzare i temi principali di questo romanzo. Il primo è lo spiritualismo, un movimento che si è diffuso nel tardo Novecento tra la

gente di tutto il mondo, e che ha affascinato la protagonista. Un altro problema citato sopra è stato il Risorgimento, il movimento unificante patriottico, a cui ha partecipato il protagonista principale Franco. Risorgimento è una tappa molto importante nella storia italiana. Gli Italiani gli devono molto per la formazione dello Stato italiano nel 1861. Il cattolicesimo è stato il più importante tema fogazzariano. Fogazzaro si occupava delle questioni di fede, ha sperimentato una crisi personale religiosa quando ha perso la propria fede in Dio, ormai ha iniziato ad interessarsi di questa problematica in profondo leggendo i saggi del teologo Rosmini e cercava di spingere la Chiesa verso la riforma. Era interessato nella scoperta di Darwin della evoluzione naturale, cercava di metterla in sintonia con la dottrina della Chiesa.

Nella parte finale ho voluto sintetizzare le scoperte, che ho raggiunto nella mia analisi e valorizzare l'apporto di questo romanzo per la società italiana dell'epoca di Fogazzaro. L'apporto, secondo me, è stato enorme perché ha reso il libro facilmente leggibile, la trama è stata molto attraente, e per questo fatto i suoi pensieri hanno raggiunto un pubblico vasto nel modo eccezionalmente accessibile. Ciò ha avuto un impatto positivo sulla efficacia della diffusione di idee innovative fogazzariane, ma non in modo provocativo, ma piuttosto moderato e prudente.